

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Filosofické aspekty pojetí člověka u Friedricha Nietzscheho
(diplomová práce)

Vypracovala: Eva Přikrylová

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Miroslav Sapík, PhD.

2007

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce doc. PhDr. Miroslavu Sapíkovi, PhD. za podnětné rady a připomínky.

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Filosofické aspekty pojetí člověka u Friedricha Nietzscheho“ jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 27. dubna 2007

Eva Přikrylová

Anotace

Název: Filosofické aspekty pojetí člověka u Friedricha Nietzscheho

Diplomová práce 2007, České Budějovice

Vypracovala: Eva Přikrylová

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Miroslav Sapík, PhD.

Cílem této diplomové práce je přednést a odhalit život a dílo jednoho z nejvýznamnějších a nejkontroverznějších světových filosofů, Friedricha Wilhelma Nietzscheho. Je rozdělena na dvě hlavní části.

První část se zabývá představením velmi zajímavého života Nietzscheho, protože jeho filosofické myšlenky se často spojují s důležitými událostmi v jeho životě. Dále navazujeme stručným rozbohem jeho děl, které jsme rozčlenili do několika vývojových etap.

V druhé části nalezneme interpretaci pro Nietzscheho zásadních pojmů, kterými jsou člověk (jako jedno z hlavních témat jeho prací) a nadčlověk. Obsahem této části je tudíž seznámení s těmito pojmy, jejich rozbor a v neposlední řadě uvedení na pravou míru jistých mýtů.

Annotation

The main task of this diploma thesis is to present and to reveal a life and work one of the most important and the most controversy philosoph in the world, Friedrich Wilhelm Nietzsche. This thesis is divided into two parts.

The first part aims to introduce Nietzsche's interesting life because his philosophical ideas are associated with the important events of his life. The following chapter, which is divided into several etaps, is about Nietzsche's work.

The second part presents the interpretation of concepts about human (this is one of the main themes of Nietzsche's works) and „übermensch“ of Nietzsche. This part includes introduction of this concepts, their analyze and correction of some myths.

Obsah:

1. Úvod.....	str. 8
2. Život Fridricha Wilhelma Nietzscheho.....	str. 10
2.1. Dětství.....	str. 10
2.2. Školní léta.....	str. 13
2.3. Studia v Lipsku.....	str. 15
2.4. Nietzsche profesorem.....	str. 17
2.5. Nietzsche a nemoc.....	str. 20
2.6. Teorie nadčlověka.....	str. 22
2.7. Na sklonku života.....	str. 25
2.8. Nietzsche - mýty a předsudky.....	str. 26
3. Cesta dílem Friedricha Nietzscheho.....	str. 28
3.1. Dílo jako ucelený systém	str. 28
3.2. Dílo vytvořené do roku 1865.....	str. 29
3.3. Dílo vytvořené v letech 1865 - 1876.....	str. 30
3.4. Dílo vytvořené v letech 1876 - 1883.....	str. 33
3.5. Dílo vytvořené v letech 1883 – 1889.....	str. 35

4. Filosofické aspekty Nietzscheho pojetí člověka.....	str. 40
4.1. Staň se tím, kým jsi (antropologický aspekt).....	str. 40
4.2. Být člověkem je dar i úkol (aspekt filosofie života).....	str. 42
4.3. Poznání je lidský výtvor (metafyzický aspekt).....	str. 44
4.4. Individualita minulého (aspekt filosofie dějin).....	str. 48
4.5. Filozof je lékařem kultury (aspekt filosofie jazyka).....	str. 51
5. Pojetí nadčlověka ve filosofii Friedricha Nietzscheho.....	str. 55
5.1. Jiný ideál člověka.....	str. 55
5.2. Nadčlověk jako aktivní bojovník a učitel člověka.....	str. 56
5.3. Vědomí zdání poutníkovo.....	str. 59
6. Závěr.....	str. 61
7. Seznam použité literatury.....	str. 63
7.1. Biografie.....	str. 63
7.2. Prameny.....	str. 65
8. Přílohy.....	str. 67

1. Úvod

„Nejsilnější člověk na světě je ten, kdo je nejvíce sám.“

(Henrik Ibsen)

Výše uvedený citát Henrika Ibsena můžeme brát jako výpověď o Nietzscheho životě, a v podstatě o Nietzsche samotném. I přesto, že tohoto člověka dodnes považujeme za jednoho z nejvýznamnějších a nejvlivnějších myslitelů 19. století a že život prožil obklopen lidmi, ve své podstatě byl téměř neustále osamocen. Význam filosofie Friedricha Nietzscheho si bohužel uvědomujeme až dnes. Jak to již bývá, jako i ostatní géniové, byl ve své době hluboce nedoceněn. Nebyl schopen navázat úzký a lidský vztah s někým dalším, což se odráželo v jeho profesním, a koneckonců i milostném životě. Snad právě tyto aspekty podpořily jeho myšlenky a teze, a to jim dodalo stálý nádech výjimečnosti. Bohužel ruku v ruce se objevuje i nepochopení jeho filosofie. Ale Nietzscheho samota ani nedocenění ze strany odborného světa či veřejnosti jej nečinila zahořklým či bezradným. Naopak Nietzsche se nikdy nevzdával a po každém pádu vstal a hrdě a se ctí kráčel výše ke svým ideám (svou nemoc i samotu bral vždy jako dar), a proto je ve své podstatě jedním z nejsilnějších lidí.

Cílem této diplomové práce je přiblížit postavu Friedricha Wilhelma Nietzscheho. Jde především o to, postihnout jeho zásadní filosofické pojmy člověk a nadčlověk. Téma člověka nás totiž provází celým jeho filosofickým systémem. Pokusíme se tedy postihnout a určit jednotlivé aspekty člověka v díle Friedricha Nietzscheho. Pro zpracování této diplomové práce jsme použili metodu komparativní.

První část této diplomové práce se zaměřuje na život Friedricha Nietzscheho, poukazuje na vliv některých životních událostí, které se významově odráží v jeho filosofickém díle. Je tedy zřejmé, že přiblížení jeho života má v této práci své opodstatnění. Tematicky v této části upozorňujeme na Nietzscheho jednotlivá díla, která jsou propojena s obdobími jeho života.

V druhé části diplomové práce jsou rozebírány a analyzovány významově nejdůležitější myšlenky o člověku a nadčlověku. V neposlední řadě ukazujeme i souvislosti s ostatními pojmy z Nietzscheovy filosofie. Všechny naše teze jsou hojně podporovány vhodnými ukázkami z děl Friedricha Nietzscheho.

2. Život Friedricha Wilhelma Nietzscheho

„Život – to je dlouhá smrt.“

(Friedrich Nietzsche)

2.1 Dětství

Nietzsche vždy patřil, a nadále patří, k nejzajímavějším a nejvlivnějším osobnostem novodobé filosofie. Nietzscheova koncepce filosofického učení byla nová, velmi nečekaná a dodnes pro mnoho čtenářů těžko srozumitelná. Později byla jeho filosofie výrazně zneužita nacismem, ale o tom bude pojednávat jiná část této diplomové práce. Již předem musíme však říci, že Nietzscheovy myšlenky neměly s touto ideologií nic společného a sám byl proti myšlence antisemitismu. Na počátku diplomové práce bude podán stručný příběh Nietzscheova života, a s tím naznačíme i souvislost jeho myšlenek. Je jistě možné analyzovat výhradně dílo, a mnohé významné studie to potvrzují, ale filosofické problémy objevující se v jeho díle však nepostrádají u tohoto autora osobní motivaci - která je bezesporu stejně důležitá. Proto je pro tuto práci nutné poznat okolnosti Nietzscheova života. I když Nietzsche tvrdí: *„Jedna věc jsem já a druhá moje spisy.“*¹

Můžeme začít již od jeho narození, jelikož mělo určitým způsobem symbolický nádech. Nietzsche se narodil dne 15. října 1844 v Durynsku ve vesnici Röcken, přesně ve stejný den jako pruský král Friedrich Wilhelm IV. Nietzsche. Byl synem evangelického pastora v saském Röckenu, a proto při křtu dostal obě panovníkova jména - Friedrich Wilhelm. Každé narozeniny mohl tedy prožívat ve všeobecné slavnostní

¹ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 48 (resp. v jiném překladu „*Jedno jsem já, druhé jsou moje spisy*“)

atmosféře - například i školy dostávaly v tento významný den volno. Společný osud je provázel i nadále, když o třináct let později propukla u krále Friedricha Wilhelma IV. duševní choroba. Tato nemoc totiž ještě dříve postihla i Nietzschova otce. Pastor Carl Ludwig Nietzsche zemřel tedy necelý rok po revolučních událostech roku 1848 ve věku 36 let. Diagnostikovanou příčinou jeho úmrtí bylo tehdy měknutí mozku. Tajemný oblak otcovy předčasné smrti se bude pak nad Nietzschem vznášet po řadu ledujících let a nejvíce ho bude tížit obava ze stejného osudu. Po vnější stránce s sebou smrt otce přinesla ztrátu důvěrného okolí (přestěhování rodiny), závažnější však byly psychické následky. Pomalé, bolestivé umírání otce, bezmocné zoufalství matky a ostatních příbuzných vyvolalo zřejmě u 4-5letého chlapce těžkou krizi, která způsobila i první trhlinu v jeho dětské víře.

„Můj otec narozen 1813, zemřel 1849. Nežli převzal farní úřad..., žil několik let na altenburském zámku a vyučoval tam všechny čtyři princezny... Byl naplněn hlubokou pietou k pruskému králi Friedrichu Vilémovi Čtvrtému, od něhož také dostal svůj farní úřad, události r. 1848 ho nesmírně zarmoutily. Já pak, narozen v den narození jmenovaného krále, 15. Října, dostal jsem, jak se slušelo, hohenzollernská jména Fridrich, Vilém. Volba tohoto dne měla nesporně jednu výhodu: moje narozeniny byly po celé mé dětství svátkem. – Považuji za velikou výsadu, že jsem měl takového otce. Zdá se mi dokonce, že se tím vysvětlují všechny výsady, které jinak mám – nečítaje v to život, veliké přisvědčení životu. Především to, že pro mne není třeba úmyslu, nýbrž jen sečkání, abych vstoupil mimovolně do světa vysokých a jemných věcí: jsem tam doma, tam teprve se uvolní má nejvnitřnější vášeň. Není dojisty nespravedlivý obchod, že jsem tuto výsadu málem zaplatil životem. – kdo má jen trochu rozumět mému Zarathustrovi, musí snad být podobně podmíněn, jako já – jednou nohou na onom břehu života...“²

² Nietzsche, F.W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 19

Rodina se po smrti Carla Ludwiga Nietzscheho přestěhovala do Naumburgu. Nietzsche byl obklopen samými ženami - matkou, sestrou, babičkou, dvěma tetami a služebnou (stojí za zmínku, že v podobném domácím prostředí žil také Schopenhauer). Možná právě toto prostředí, ve kterém Nietzsche vyrůstal, mělo vliv na jeho budoucí názor na ženy. Nietzsche byl ve své podstatě antifeministický – usilování žen o svou hospodářskou a právní samostatnost či vlastní emancipace žen jsou pro něj příznakem úpadku. Všechny ženy v domácnosti byly nadmíru zbožné a v malém Fritzovi viděly zcela samozřejmě budoucího pastora. Nietzsche zatím vysedával doma u klavíru, chodil pilně do školy a byl nadšen Eddou - souborem dávných germánských ság a mýtů o hrdinských činech a také o konci světa a soumraku bohů. Zamiloval se do bouřlivého nečasu s řáděním živlů a pod jejich dojmem skládal dramatické klavírní etudy. „*Bez hudby je život omylem*”³, prohlásil těžce trpící filosof později.

Jeho o dva roky mladší sestra Elisabeth hrála v jeho životě velmi důležitou, stále problematičtější roli. Byla přítelkyní v jeho hrách, důvěrníci v jeho dětství, hospodyní a pečovatelkou během basilejských let, kdy Nietzsche upadal stále hlouběji do své nemoci. Svým svazkem s J. B. Försterem se nakonec připojila k nacionalistickým a antisemitským kruhům, jež Nietzsche rozhodně odmítal. Jako jeho dědička a správkyň pozůstalosti měla osudový vliv na historii Nietzscheových edic a interpretací. Již za bratrova života vybírala a upravovala z jeho děl jednotlivé věty, tím je vytrhávala ze souvislostí a velmi důležitého kontextu, aby později po Nietzscheově smrti v roce 1900, sepsala obrovské dílo, které ale vychází pod bratrovým jménem, nazvané „*Vůle k moci*”.⁴ „*Vůle k moci*“ tedy neobsahuje žádnou z vlastních

³ Frenzel, I.: Fridrich Nietzsche. Mladá fronta, Praha 1995, s. 80-86

⁴ V letech 1885 – 1889 Nietzsche pracoval na přípravě velmi rozsáhlého díla, které však nebylo Nietzsche nikdy vydáno. Myšlenky z této doby použil později Nietzsche v dílech

myšlenek Friedricha Nietzscheho. Obsahuje pouze samostatné věty, které sice napsal, ale jsou řazené úplně jinak, a tím převrací všechny jeho myšlenky naruby. Vůle k moci vyšla ve třicátých letech i v českém překladu, a od konce první světové války do konce druhé vyšla v němčině dokonce několikrát, čímž se stala jednou z nejčtenějších knih s podpisem Friedricha Nietzscheho... Kdyby toto ještě zdravý Friedrich Nietzsche tušil, jistě by bez váhání své rozpracované dílo zničil a nebo ho vůbec raději nezačal psát...

2.2 Školní léta

Zapomeňme zatím na Nietzscheovu budoucnost a věnujme se následujícím školním létům. V roce 1858 byl již čtrnáctiletý Nietzsche (právě dokončil svou autobiografii „Z mého života“) přijat do velmi prestižní zemské školy Schulpforta. Matka si oddechla, její syn teď na šest let bude zaopatřen a získá výbornou startovní pozici k jeho budoucí kariéře. Internátní škola v Schulpfortě měla výbornou tradici, jejím bývalým učitelem byl i J. G. Fichte. Nietzsche byl však šest let odloučen od okolního světa, který mu byl nahrazen životem za zdmi bývalého kláštera spojeného s vojenským drilem a tuhou kázní. Vstávat musel v pět hodin ráno, v šest mu začala výuka a tento pracovní den končil repeticemi večer před sedmou. Mezitím byli pouze přestávky na jídlo a modlitby. K výchově patřilo také tělesné otužování, organizované plavání v řece Sále, prostná a cviky na náradí. Hlavně s tím posledním měl, již tehdy krátkozraký Nietzsche, velký problém a o častých veřejných vystoupeních cvičenců se zmiňuje jako o týrání zvířat. Již zde ho občas trápí migréna a stále přítomný strach z předčasné smrti.

„Soumrak bůžků“ a „Antikrist“. Pod názvem „Vůle k moci“ byly tyto teze vydány posmrtně jeho sestrou a Petrem Gastem.

V roce 1861 o Velikonocích je mladý Nietzsche confirmován⁵, ale přesto se brzy dostává pochyby o křesťanství. Nietzsche se začíná kvůli skvělému filologickému a logickému učení v Pfortě odklánět od víry svých otců. Pochybnosti o křesťanství vznikají postupně a ztrátě víry jako nejdůležitější události Nietzscheho dospívání neodpovídá žádná významná událost z jeho života.

Během studia v Schulpfortě Nietzsche často čte (přečetl Goethova Fausta, Shelleyho a Byrona) a také sám píše. V Byronově Manfredovi našel vyjádření svých životních pocitů, pravou nespoutanou osobnost, která se nehodlá vzdát vlastní svobodné vůle, člověka Inoucího k světu i k sobě a nesklánějícího se před nikým a před ničím. V této době, ve svých sedmnácti letech, Nietzsche poprvé použil slovo *nadčlověk*, ono slovo, které o 22 let později ovládne celou jeho filosofii a ovlivní jeho zpětné chápání.

Univerzitní studia začíná ve svých dvaceti letech v roce 1864, opouští Schulpfort vybaven výbornými znalostmi latinských a řeckých autorů a láskou ke starověké kultuře. Na univerzitě v Bonnu měl, podle představ své matky a tet, získat především teologické vzdělání, ale tyto představy se nenaplnily. Nietzsche jako nově příchozí se hned odhodlaně a se silným zaujetím zapojil do studentského života. Vstoupil do spolku Franconia, účastnil se spolkových slavností i pravidelných návštěv hostinců. Dokonce se nechal, i přes svou krátkozrakost, strhnout ke studentskému souboji a z něj si odnesl trvalou vzpomínku - jizvu na nose. S docházkou na přednáškách si v této době starosti nedělal, snad proto se po roce studia rozhodl změnit svůj studijní obor. Začal se teď věnovat pouze klasické filologii, což znamenalo četbě a výkladu původních antických textů.

⁵ confirmace – slavnostní obnovení křesťanské slibu a přijetí za dospělého člena církve

V tomto období si Nietzsche nechal ušít elegantní oblek v nejmodernějším střihu a znovu místo přednáškových sálů navštěvoval koncerty a operní představení nebo jezdil na vyjížďky po Rýnu. Studentský život Fridricha Nietzscheho nijak nevybočuje z běžného normálu. Nehonil se však za děvčaty, ani neprožíval žádné milostné vzplanutí jako mnozí z jeho kolegů. Svému příteli se jednou v dopise svěruje se zvláštní příhodou z výletu do Kolína nad Rýnem. Při prohlídce města se nějakého muže zeptal na hostinec, ten ho však zavedl do nevěstince. Nietzsche byl obklopen spoře oděnými ženami a v rozpacích hledal únikovou cestu a zde jeho životopis uvádí, že si sedl ke klavíru a začal hrát. Hrou na nástroj se mohl uklidnit a uvolnit a v klidu a se ctí z tohoto nočního podniku odejít. Scénu z nevěstince později reprodukuje Thomas Mann ve svém románu Doktor Faustus. Nietzscheovy zážitky však zřejmě vždy úplně nevinné nebyly a nekončily jen u klavíru... Právě ve studentských letech se v Bonnu nebo později v Lipsku nakazil syfilidou.

2.3 Studia v Lipsku

Roku 1865 Nietzsche opustil Bonn a v říjnu se nechal - přesně sto let po Goethovi - imatrikulovat na lipské univerzitě. Poté veden snad rukou osudu zavítal na vstupní přednášku známého filologa Ritschla, který dříve přednášel v Bonnu. Ritschl hned poznal svého bývalého studenta a Nietzsche se brzy stal jeho oblíbencem, měl k němu někdy až otcovský vztah – nebo snad spíše Nietzsche k němu? Nyní Nietzsche bere své studium po dlouhé době vážně. V lednu roku 1866 má zde svou první samostatnou přednášku. Mezitím také objevil

Schopenhauerovo⁶ dílo „Svět jako vůle a představa“. Nejdříve přečetl toto dílo a posléze i většinu děl tohoto autora a stal se z něj stoupenec „shopenhauerismu“. O necelý rok později jej zaujme dílo „Dějiny materialismu“ od Fr. A. Langeho, scientistického filosofa. Toto období je tedy charakterizováno opuštěním náboženství, ve kterém vyrůstal, a přijetím filosofie, jež představovala náboženství nové.

Pod vlivem přečtených knih se v tomto období pohroužil do sebe a do svého nitra. Svě tělo podroboval v této době přísné askezi. Naplno rozvinul svůj později proslavený sarkasmus a jako terč této ironie nevynechal ani filologii. Filologie se pro něj náhle stala zmetkem filosofie a filology chápe jako pouhé otroky. Vytýká jim, že jsou jako krtci, kteří si plní své lícni torny a přitom mají slepé oči.

Filosofickým úvahám i době lipských studií byl náhle konec. Nietzsche dostal předvolání k vojenskému odvodu. S nástupem Bismarcka do funkce kancléře Severoněmeckého spolku se totiž rozšířila pruská branná povinnost na všechny členy spolku, a zahrnovala tedy i Nietzscheho. Na podzim 1867 se musel hlásit v domovském Naumburgu a byl přidělen k jízdní a dělostřelecké jednotce. Jelikož tato jednotka zůstala v Naumburgu, měl Nietzsche dovoleno bydlet doma. Asi po půl roce na vojně nehoda na koni a s ní spojený nešťastný pád ukončil jeho krátkou vojenskou kariéru. Nalomená hrudní kost a četné zhmožděninny vyžadovaly, aby se vrátil z vojny. Nyní měl před sebou třičtvrtě roku léčení a rehabilitace. Nietzsche využil této nucené dovolené k intenzivnímu studiu. Po

⁶ Schopenhauer Artur (1788 – 1860) – německý filosof, svým pesimismem a voluntarismem (vůle je podstatou světa i života) v mnohém vůdce a učitel Nietzscheho. Úcta k Schopenhauerovi, jenž viděl v hudbě nejvyšší ze všech umění, přivedla N. k wagneriánství, jehož Wagner, hudebník, byl z předních stoupenců Schopenhauerových. Vliv Schopenhauerův na N. je zvláště patrný v „Zrození tragedie“. Třetí Nečasová úvaha „Schopenhauer vychovatel“ má na mysli víc Nietzscheho nežli Schopenhauera a zachovává již odstup od Schopenhauera. Ve své vědecko-pozitivistické době („Lidské, příliš lidské“) se odvrací N. od metafyziky, od pokusu smířit náboženství s vědou, a tím i od Schopenhauera. Tak v „Ecce homo“ řadí svého někdejšího mistra k pokantovským idealistům, jež nikdy neměl v lásce.

dokončení léčby se Nietzsche vrátil do Lipska, již ne jako student, ale jako soukromý vědec. V jeho životopisech se vyskytuje velmi známá scéna, jak si na dveře najatého bytu upevnil cedulku s nápisem dr. Nietzsche, aniž by do té doby ukončil studia.

Další pobyt v Lipsku proběhl pro Nietzscheho ve šťastném znamení. V listopadu 1868 přijel v utajení do rodného Lipska Richard Wagner⁷ (saské území musel po revoluci 1848 až 1849 opustit) a o jedenatřicet let mladší Nietzsche dostal příležitost se s ním seznámit na soukromém večírku v Lipsku. Brzy je spojila jejich obliba Schopenhauerova díla. Po tomto seznámení Wagner pozval mladého vědce do svého švýcarského sídla, aniž by tušil, že je osud brzy znovu svede dohromady. O necelé tři měsíce později se stalo něco neuvěřitelného.

2.4. Nietzsche profesorem

Nietzsche, tehdy ani ne pětadvacetiletý a nedostudovaný filolog, byl na Ritschlovu přímluvu jmenován mimořádným profesorem klasické filologie na basilejské univerzitě ve Švýcarsku. Nástupní přednáška na téma „Homér a klasická filologie“ v tehdy zcela naplněné aule basilejského muzea měla velký úspěch. Basilej byla velmi kulturní a společenské město a Nietzsche v průběhu prvních týdnů svého pobytu absolvoval na šedesát společenských návštěv. Mnozí chtěli spatřit na vlastní oči ten zázračný talent, který může bez promoce a bez habilitace vést univerzitní přednášky.

⁷ Wagner Richard (1813 – 1883) – slavný německý hudební skladatel, stoupenec a propagátor Schopenhauerovy filosofie, v pozdější tvorbě propagátor syntézy germánství s křesťanstvím. Jako byl N. získán v první Wagnerově fázi, tak rozhořčeně odmítal obě ideové složky jeho pozdějšího období. Přátelství a rozchod s Wagnerem je tragikou Nietzscheho života. „Zrození tragédie“ (psáno 1870/1) spojovalo výklad vzniku antické tragédie z hudby s propagandou Wagnerovy hudby budoucnosti, ještě čtvrtá „Nečasová úvaha“ (R.W. v Bayreuthu, psáno 1870/1) jde touto cestou, kdežto „Lidské, příliš lidské“ (psáno 1876/8) je už dokladem obratu proti Wagnerovi, „Nietzsche kontra Wagner“ (1888) podává přehled pohnutého vztahu Nietzscheho k Wagnerovi, „Případ Wagnerův“ (1888) je epilog.

Ale i přesto se někdy ozvaly i sarkastické nepřející hlasy. Například jako při rektorském banketu, když kdosi prohlásil, že nemáme-li dost učenců, musíme vzít zavděk filistry⁸ vzdělání. Termín, který byl asi vypůjčen od Nietzscheho, jasně ukazoval, kam jeho autor míří. Nietzsche po tomto výroku ihned opustil banket a načas zanevřel na celou basilejskou společnost. V jednom dopise Ritschlovi se vyjadřuje o basilejské společnosti jako o omezených měšťanech.

V této době pomáhá Nietzscheovi jeho přátelství s Wagnerem, který bydlel nedaleko od Basileje v Tribschenu u Luzernu. Nietzsche tehdy využil jeho pozvání, aby strávil několik dní s ním a s jeho rodinou. Nietzsche, který obdivoval Wagnerovo dílo již za dob svých studií, po tomto pobytu v Tribschenu začal poznávat Wagnera i jako člověka. Wagnerovi tehdy napsal obdivný dopis k narozeninám a dostal znovu pozvání k návštěvě. Protože se Nietzsche stal přítelem celé rodiny, natrvalo mu byly přiděleny dva pokoje, které mohl užívat kdykoliv při svém pobytu v Tribschenu. Tato doba byla ale také velmi zvláštní. Wagnerova budoucí manželka Cosima, tehdy stále ještě provdaná za jiného, porodila Wagnerovi třetí nemanželské dítě, syna Siegfrieda. Nietzscheův vztah k Wagnerovi byl velmi intenzivní a komplikovaný, nejen že se stal blízkým přítelem Wagnerovy rodiny, ale důležité je, že mu byl Wagner druhým a významným otcem. Když se od něj Nietzsche odvrátil, byl to druhý případ otcovraždy. *„Čeho jsem Wagnerovi nikdy neodpustil? Že sestoupil k Němcům. – že se stal říšskoněmeckým... Kam až dosáhne Německo, kazí kulturu...“*⁹ *„Chudák Wagner! Kam se to dostal! Kdyby se aspoň byl dal ke sviním! Ale k Němcům!“*¹⁰ *„...a jako je Wagner mezi Němci jistě jenom nedorozuměním, tak jsem a vždy budu nedorozuměním*

⁸ filistr – omezenec, úzkoprsý člověk, šosák, zpátečník

⁹ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 39

¹⁰ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 70

jistě i já. – Napřed dvě století psychologické a artistické¹¹ kázně, páni Germáni! ...Ale to se dohoní.“¹²

V dalším období se Nietzsche znovu navrácí k vědě. Nadšení, které zachvátilo Německo během prusko-francouzské války roku 1870, nevynechalo ani Nietzscheho. Přestože byl zproštěn vojenské služby, přihlásil se jako dobrovolný ošetřovatel a pomáhal na frontě odnášet raněné. Profesura v Basileji, díky které se stal švýcarským občanem, mu zakazovala být přímým účastníkem války. Stejně jako jeho vojenský výcvik skončila i tato druhá vojenská epizoda a neobešla se bez zdravotních následků. Když Nietzsche provázal transport raněných, nakazil se záškrtem a těžkou úplavicí, jejíž dozvuky ho pak provázely až do konce života.

Po návratu do Basileje se o jeho domácnost začala starat jeho sestra Liesbeth a Nietzsche se tak mohl pomalu vracet ke své vědecké činnosti. Na přelomu let 1871 a 1872 vychází nejprve Nietzscheův spis s titulem „Sokrates a řecká tragédie“, který se později objevil jako součást díla „Zrození tragédie“. „Zrození tragédie“ vyznělo v této době jako propagace wagnerovské hudby a skladatel sám na ní ihned s nadšením reaguje. Nietzsche byl po vydání tohoto díla Wagnerem brzy pozván, aby společně mohli velký úspěch „dionýsovsky“ oslavit. Nietzsche ale čekal na reakci učené veřejnosti, která však nepřicházela. Nereagoval dokonce ani jeho oblíbený protektor Ritschl. Nietzsche mu brzy v dopise píše: „Myslel jsem, že jestli Vás v životě potkalo něco nadějného, pak to mohla být tato kniha.“¹³ Ale Ritschl mu neodpoví a jen si

¹¹ artista – Nietzsche tím myslí ukázněnost a lehkost umělecké formy

¹² Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 40

¹³ Frenzel, I.: *Friedrich Nietzsche*. Mladá Fronta, Praha 1995, s.69 – pro doplnění uvádíme celý text, abychom předešli nevhodnému vyznění. Dopis Nietzscheho Ritschlovi: *Nejctěnější pane rado, nebudete mi zazlívát můj údiv nad tím, že od Vás nemám ani slůvko, abych uslyšel o své nedávno minulé vyšlé knize, a doufám, že ani mou otevřenost, s níž Vám tento údiv vyjadřuji. Neboť tato kniha je přece něčím na způsob manifestu a ze všeho nejméně vybízí k mlčení. Snad se podivíte, řeknu Vám, jaký dojem jsem předpokládal u Vás, ctěný učiteli: myslel jsem, potká-*

do svého deníku poznamená: „*velikášství*“. Na jaře 1872 se Wagner stěhuje do Bayreuthu a Nietzsche v této době na jeho žádost koncipuje výzvu k národu, aby přispěl k dokončení tamějšího kulturního stánku. Ohlas této výzvy je však nepatrný.

Nietzsche si začíná uvědomovat, že pokud chce něčeho dosáhnout musí se nutně oprostít od dosavadních vzorů a idolů a najít sebe sama – být ve své filosofii osamocen. I z těchto důvodů se stupňuje sarkasmus v následujících Nietzscheových spisech, v nichž filosof neváhá a napadá všechny platné hodnoty a pojmy, jakými jsou všeobecné vzdělání, nacionální, moderní stát, kulturní boj atd. Mluví o lidech jako o loutkách a voskových modlách, které se v budoucnu rozplynou v německém ohni.

Při jedné z návštěv v Bayreuthu dojde v roce 1874 k první ostré roztržce mezi ním a Wagnerem. Co Nietzsche skutečně neuznával, bylo to, co spojovalo Wagnera s aspiracemi německého nacionalismu a činilo z něj předzvěst nebo přinejmenším posla stavu věcí, k nimž by tyto snahy eventuálně vedly. Wagner byl frankofob a antisemita, vlastně většina představ a fobií německého nacionálního hnutí je k nalezení právě někde v jeho spisech nebo v zaznamenaných výpovědích. Tyto rysy jsou však jen průvodními jevy a všímali si jich více jeho současníci.

2.5 Nietzsche a nemoc

Další období života Fridricha Nietzsche můžeme nazvat – obdobím nemoci: „*Nemoc mě pozvolna vyprostila: uspořila mi jakýkoli rozchod, jakýkoli násilnický a pohoršlivý krok. Nepřišel jsem tehdy o žádnou přízeň, a*

li Vás kdy něco nadějného ve Vašem životě, pak ať je to tato kniha, nadějná pro naši vědu o starověku, nadějná pro německý charakter, i kdyby na to měl určitý počet jedinců padnout.

mnoho jsem jí ještě získal. Nemoc mi rovněž dala právo, abych úplně zpřevracel všechny své zvyky, dovolila, přikázala mi zapomenutí, darovala mi donucení, abych ležel v klidu, zahálel, čekal a byl trpěliv... Ale to přeci znamená přemýšlet!...Moje oči samy udělaly konec všemu knihomolství, tj. filologii: byl jsem spasen od „knihy“, po léta jsem už nic nečetl – největší dobrodiní, které jsem si kdy prokázal! – Ono nejspodnější Já, jakoby zasypané, jakoby ztichlé tím, že neustále muselo naslouchat jiným Já (- a to přece čtení znamená!), procitalo pomalu, nesměle, pochybně – ale konečně zase mluvilo. Nikdy jsem nebyl tak šťasten, jako v nejnemocnějších a nejbolestnějších dobách svého života...“¹⁴

Nietzsche byl trápen již od mládí bolestmi hlavy, potížemi s očima a bolestmi žaludku, které si nese s sebou od onemocnění z války. Všechny tyto nemoci zapříčinily výrazné zhoršení jeho zdravotního stavu. Kvůli nemoci si v roce 1876 Nietzsche bere na univerzitě roční dovolenou a společně s filosofem a věrným přítelem Paulem Rée¹⁵ a volnomyšlenkářsky smýšlejícím Malwidy von Meysenbug odjíždí do Itálie. Zde se naposledy setkává s Richardem Wagnerem. Ale Wagnerovi velmi vadí Nietzscheův společník (Rée byl totiž Žid), rozhovory nakonec vážnou a všichni si oddechnou, když Wagnerova rodina počátkem listopadu odjede.

Nietzschovo zdraví se ani nadále nelepší, a proto je nucen vzdát se svého místa na basilejské univerzitě. Post na této univerzitě musí opustit i proto, že jeho basilejská domácnost přestala jednoduše existovat. Jeho sestra se totiž odstěhovala zpět k matce do Naumburgu a nemá se o něj

¹⁴ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 71-72

¹⁵ Rée, dr. Pavel – první filosof mezi Nietzscheovými přáteli a přívrženci (od r. 1876). Jeho kriticismus nebyl bez vlivu na N., taková je zvláště Réeova sbírka aforismů „*Psychologische Beobachtungen*“ (1875). Zejména odtud vyšel popud k aforistické formě Nietzscheově, jak se projevila ve sbírce „*Die Pflugschar*“ (řádlo, z r. 1876), pojaté do I. knihy „*Lidského, příliš lidského*“. Réealismus“ je narážkou na ty („beznadějně“), kteří toto dílo vykládají jako kopii filosofie Réeovy. Později se přátelé rozešli, když Rée získal přátelství nebo lásku Lou Salomé patrně vyšší měrou než Nietzsche.

tedy kdo starat. Následující léta, které prožil na doživotní penzi od univerzity, trávil stálou nemocí sužovaný Nietzsche převážně v Itálii a ve Švýcarsku.

V osmdesátých letech Nietzsche věří, že se jeho konec rychle blíží, a proto již začíná psát dopisy na rozloučenu. Tato neklidná doba je nejvíce spojena s novou tvůrčí prací, která završuje jeho filosofii nejdůležitějšími díly. V roce 1882 vychází „Radostná věda“, v letech 1883 až 1885 spis „Tak pravil Zarathustra“ (ve čtyřech dílech), dále „Mimo dobro a zlo“, „Ke genealogii morálky“, „Soumrak bůžků“, „Antikrist“ a „Případ Wagner“. Mnozí filosofové vytvářejí nové systémy, Nietzsche zatím přichází, aby je mohl zbořit. Ve svém přehodnocení nevynechává ani křesťanství - „*Bůh je mrtev*“¹⁶ - (v návaznosti na přečtené dílo Dostojevského). Zbyl mu pouze nekonečný proces vznikání a zanikání, tvoření a ničení. Ti slabí a neduživí musí zaniknout. Pouze silní mohou jít dál. Z těchto jeho slov nebylo těžké vybrat takové části a prezentovat je v zjednodušené podobě jako novou ideologii.

2.6 Teorie nadčlověka

Friedrich Nietzsche opravdu hlásal budoucí příchod nadčlověka. Ale nikdy na to nedával návod. Právě v tom můžeme vidět ono nepochopení jeho díla nacistickými vůdci. Možná kdyby se seznámili a přečetli si

¹⁶ Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 9 – jedna z mnoha podob smrti boha v Nietzscheho díle se objevuje v rozhovoru Zarathustry se starcem v lese – „*A co dělá světec v lese? ptal se Zarathustra. Světec odpověděl: „Dělám písně a zpívám je, a dělám-li písně, směji se, pláči a mumlám: velebím boha. Zpěvem, pláčem a smíchem a mumláním velebím boha, jež je mým bohem. Ale cože nám přinášíš v dar?“ Když Zarathustra uslyšel tato slova, pozdravil světce a pravil: „Co bych vám mohl dáti! Jen mne puste, abych vám nic nevezal!“ – A tak se odloučili, kmet a muž, smějíce se, jako se smějí dva chlapci. Ale když Zarathustra byl samotný, promluvil takto k srdci svému: „Což je to možné! Tento staříčkový světec ještě ani nezaslechl v svém lese, že bůh je mrtev!“*

některé z jeho skutečných a hlavně dokončených děl, věděli by, že nadčlověk nemůže být člověkem vyšlechtěn. Člověk nemůže sám ze sebe stvořit něco vyššího (ve smyslu kvality), než je člověk sám. Nadčlověk je v Nietzscheově filosofii vyšším vývojovým stupněm člověka, ale nikoliv člověk v toto smyslu lepší než ostatní lidé, národy, jak jej chápali nacisté. Nadčlověk opravdu ztělesňuje elitářsko-aristokratický ideál dokonalého člověka, ale nacismem je špatně interpretován.

Z hlediska filosofie Fridricha Nietzscheho je absurdním je rovněž koncept árijské rasy, jako kritéria pro výběr domnělého nadčlověka. Nadčlověk je kvalitnější mentálně i duševně. Nadčlověk ve své podstatě nemusí mít nutně hmotnou podobu. *„Člověk je něco, co musí být překonáno, aby mohl přijít nadčlověk!”*¹⁷ Lidé si opravdu podle Nietzscheovy filosofie nejsou rovni. Nietzsche ale tuto nerovnost nevidí v barvě kůže nebo příslušnosti k nějakému „národu“. Právě před koncepcí národa Nietzsche výslovně varuje, vlastnímu rozvoji člověka nemůže bránit nic tak umělého, jako státní hranice nebo myšlenka vzniklá ve vědomí odlišnosti od ostatních, což je v nacismu chápáno jako odlišnost národní. Lidstvo se má raději společně snažit, aby bylo překonáno a vznikl lepší svět. Německý nacionalismus Nietzsche přímo nenáviděl a celý život se stavěl proti antisemitství.

Pravá nerovnost lidství v Nietzscheově filosofii vychází z mentálně kvalitativních předpokladů. Nerovnost mezi lidmi si můžeme ukázat na systému indických kast, kdy na nejvyšším stupni stojí vzdělanci, kněží (bráhmani), u nichž je vysoký předpoklad inteligence, na protipólu nacházíme „obyčejné“ lidi, žebráky, námezdní síly - čandaly. V tomto indickém systému člověk, pokud se narodí do jedné kasty, nemůže z ní za svého života vystoupit a vstoupit do kasty vyšší – vzestup je v Indii

¹⁷ Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 9

nemožný. „Nižší skupiny lidství“ však v žádném případě nemůžeme vyhladit, princip je v tom, že jedna vrstva je závislá na vrstvě druhé, platí mezi nimi vztah nutnosti spolupráce (bráhmani přece nemohou ztrácet čas dlážděním ulic, přesto někdo musí tyto dlážděné ulice nejen vytvořit, ale i udržovat v čistotě). S masovým vražděním lidstva, které předvedli nacisté v období obou světových válek, nemá Nietzsche již nic společného. A nejen to, veřejně se celý svůj život obrací proti Němcům:

„...Ale zde mne nic nezdrží, abych se neosopil na Němce a neřekl jim několik tvrdých pravd: kdo to jinak učiní? – Mluvím o jejich necudnosti in historicis¹⁸. Nejen že němečtí historikové úplně pozbyli velikého pohledu pro postup, pro hodnoty kultury, že jsou vesměs šašky politiky (nebo církve): dali dokonce tento velký pohled do klatby. Je třeba nejprve být „Němcem“, být rasou, potom teprve můžeme rozhodovat o všech hodnotách a nehodnotách in historicis – potom lze je stanovit... „Němectví“, toť argument, „Deutschland über alles, toť princip, Germáni jsou „mravním řádem světa“ v dějinách, jsou nositeli svobody v poměru k římskému impériu, jsou obnovením mravnosti, „kategorického imperativu“, v poměru k osmnáctému století... - Při takových větech mi dojde trpělivost a cítím chuť, ba cítím povinnost, abych Němcům jednou řekl, co všechno už mají na svědomí. Všechny veliké kulturní zločiny posledních čtyř staletí mají na svědomí!...“¹⁹

„...Němci se pokusí i v mém případě všemožně, aby z nesmírného osudu porodili myš. Dosud se mnou kompromitovali, pochybují, že budoucně dokáží něco lepšího. – Ach, jak toužím po tom, abych byl špatným prorokem!...“

„...„Německý duch“, toť můj špatný vzduch: těžko se mi dýchá v blízkosti této nečistoty in psychologicas²⁰, jež se stala instinktem, již prozrazuje každé slovo, každý pohled Němce.“

¹⁸ in historicis – ve věcech historických, co se týče historie

¹⁹ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 98-99

²⁰ in psychologicas – ve věcech psychologických, co se týče psychologie

...A proč bych se zastavil před koncem? Vypořádám se rád na čisto. Patří i k mé ctižádosti, abych byl uznáván za někoho, kdo Němci opovrhují par excellence. ...Vymýšlím-li si druh člověka, který se přičí všem mým instinktům je z toho vždycky Němec.

...- ani se nestydí, že jsou Němci... Do všeho mluví, považují sebe samy za rozhodující, obávám se, že rozhodli i o mě...Celý můj život je důkazem de rigueur²¹ těchto vět. Marně v něm hledám známku taktu, delikátnosti vůči mě. Od židů ano, nikdy ještě od Němců...“²²

2.7 Na sklonku života

V roce 1888 se Nietzsche přestěhoval do Turína, byl to poslední rok jeho vědomého života. Turín se mu hned po příjezdu velmi zalíbil, zde znovu píše jako o závod a stále důrazněji používá kladivo své filosofie. Blouzní, ale dále sepisuje díla, která se dodnes nikomu nepodařilo přečíst. Listy, popsané v těchto letech, se rovnají nadpoloviční většině toho, co kdy autor vůbec napsal. Pouze někdy mívá ještě světlé okamžiky, málokdy je s ním možné rozumně hovořit. Většinu času bývá jeho řeč nesouvislá, velmi zmatená, nic neříkající a písmo z této doby nelze již přečíst (možná nám v něm zanechal – smysl své filosofie). Friedrich Nietzsche je v této době již na prahu smrti.

V prosinci 1888 rozesílá zmatené dopisy svým přátelům a nakonec se zhrouť na jednom z turínských náměstí. Zde je nutno doplnit, že Nietzsche si celý svůj život dopisy opisuje a nebo prosí adresáty, pokud mu jeho zdravotní stav nedovoluje, aby mu jeho dopis poslali nazpět. Dodnes se nám tyto dopisy dochovaly, nejenom ty které poslal Nietzsche, ale i dopisy určené jemu.

²¹ de rigueur – přísný, přesný

²² Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 100-102

Ale vraťme se k jeho zhroucení. Nietzsche byl odvezen do sanatoria, po přechodném pobytu si ho matka odvezla do Naumburgu, avšak brzy se ho znovu zmocnila energická sestra Liesbeth. Po matčině smrti v roce 1897 se o Nietzscheho stará pouze jeho sestra, která v této době již jako ovdovělá opatruje i jeho dílo. Nietzsche přestává být schopen vnímat svět kolem sebe a stává se nejprve v Naumburgu a později ve Výmaru rukojmím své sestry. Friedrich Nietzsche totálně propadl své duševní chorobě a není schopen samostatně žít. Umírá ve výmarské vile Silberblick 25. srpna 1900, v nedožitých šestačtyřiceti letech. Jeho ideologicky upraveného díla se po jeho smrti zmocnilo vznikající fašistické hnutí a po Hitlerově nástupu k moci se téměř devadesátiletá Elisabeth Försterová-Nietzschová stala prominentní osobou Třetí říše.

2.8 Nietzsche – mýty a předsudky

Dlouhá léta byl Nietzsche svými zastánci i odpůrci nahlížen jen jako předehra a ideová příprava k fašismu. Není nic lehčího než ponechat nesprávný výklad nezměněn, ale jak dnešní doba ukazuje, je důležitější poznat pravdu. Po válce nenáviděný Nietzsche byl postupem času očištěn. Veřejnost zjistila, že nacistické ideály, díky nimž bylo páčáno obrovské zlo, nemají s německým filosofem konce 19. století nic společného.

Kvůli nejednoznačnému pojetí Nietzscheovy koncepce světa stává se i nejednoznačná jeho interpretace. V každé době byly i čtenáři jeho děl ovlivněni svým chápáním světa, které si promítali do jeho filosofie a myšlenek. I z tohoto důvodu dochází často k nevhodnému a scestnému pochopení Nietzscheho samotného a následně k jeho odsouzení. Další nevhodné konotace mohou být způsobeny i zvláštním literárním stylem Friedricha Nietzscheho a jeho symboly a maskami, které hojně a rád

využíval a kterými nutil čtenáře být neustále ve střehu. Vlastně po něm chtěl, aby pochopil jeho cestu, způsob myšlení a vidění světa a člověka. Proto nemůže existovat nestranný vykladač Nietzscheho, každý totiž jeho symboliku chápe jinak a je ovlivněn jinými věcmi či událostmi.

Vzhledem k tomu, že chápání světa se neustále mění a vyvíjí, i v budoucnosti budou Nietzscheho myšlenky pro lidstvo aktuální. Díky nejednoznačnosti a tajuplnosti jeho děl, v nich budeme moci znovu a znovu nalézat a objevovat nové poznatky pro náš budoucí život.

Mylným faktem je i to, že Nietzscheho filosofie má ucelený charakter a že jejím znakem je systematičnost. Opak je pravdou. V Nietzscheho dílech se střetává několik menších „systémů“, které stojí ve vzájemném protikladu a které si protirečí.

Nietzscheho filosofie je sice radikální, svým způsobem vůči současnému paradigmatu anarchistická, avšak ani omylem nacistická nebo snad fašistická. A v žádném případě zavrženíhodná nebo překonaná. Friedrich Nietzsche se tak stává reprezentativním příkladem toho, jak může být dílo nepochopeno a co jeho dezinterpretace může způsobit. Přitom Nietzsche chápal svůj osud jako amor fati – milovat svůj osud: *„Moje formule pro lidskou velikost jest amor fati: nic nechtít mít jiným, ani do budoucna, ani do minula, ani na věky věků. Nejen snášet, co je nutné, tím méně to zatajovat – všecken idealismus je zalhávání nutnosti – nýbrž, co je nutné, milovat...“*²³

²³ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 46-47

3. Cesta dílem Fridricha Nietzscheho

„Nechci tvořit své štěstí, chci tvořit své dílo.“

(Friedrich Nietzsche)

3.1 Dílo jako ucelený systém

Projít cestou, která vede dílem Fridricha Nietzscheho, není jednoduché a ne každému čtenáři tohoto autora se to povede již napoprvé. Sám autor si tento fakt, který provází jeho knihy uvědomuje. *„...nikdo nemůže vyslyšet z věcí, knihy v to počítaje, více, nežli už ví. K čemu nemáme přístupu od něčeho prožitého, pro to nemáme sluchu.... Kdo se domníval, že něčemu ode mne rozuměl, ten si ze mne něco upravil, k obrazu svému – nezřídka můj protiklad, na příklad „idealistu“, kdo ničemu ode mne nerozuměl, popíral, že bych vůbec padal na váhu.“²⁴*

Jeho filosofii nemůžeme číst prvoplánově – Nietzsche je mistrem převleků a masek, proto je jeho filosofie pro některé čtenáře skrytá. Nietzscheovu filosofii nemůžeme vyčíst z žádné jeho samostatné knihy, bohužel ani z knih jednotlivých období jeho života. Jeho filosofie je souhrnem všech jeho knih a určitým způsobem i jeho korespondence. Můžeme v ní vidět postupný vývoj, nikoliv pouhý soubor tezí. „Poznat“ jeho filosofii znamená velmi dobře se seznámit s tímto vývojem. Jeho filosofie může být pro nás jeho vlastním životopisem, kde každá kniha představuje jednu kapitolu ze života Fridricha Nietzscheho. Získáme daleko více, když budeme chápat všechny jeho knihy, jako by ta, kterou právě čteme, byla pro nás jediná. Nietzscheův filosofický vývoj nestoupá přímo, ale můžeme ho pozorovat jako sled několika přerušovaných přímk, které vždy pokračují o něco výše. Životopisně na jeho filosofii

²⁴ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 49-50

můžeme pohlížet jako na vyvrcholení řady situací, jež se staly pro Nietzscheho nesnesitelnými, a právě ona nesnesitelnost přiměla filosofa k jeho činnosti. Pokud takto nahlížíme na život Nietzscheho, rozpadá se nám jeho tvůrčí činnost na čtyři období.

3.2 Dílo vytvořené do roku 1865

Sotva čtrnáctiletý Nietzsche sepsal svou autobiografii „Z mého života“ (1858). Průběžný, případně zpětný sebevýklad měl již pro něho zůstat charakteristický. Jeho vlastní interpretace napsaného díla musí být brána jako součást jeho filosofie, vyplývá to již z faktu, že za svého života neměl mnoho studentů a tím byl ochuzen o reflexi svého díla. Od jara 1862 definitivně upustil od toho být věřícím křesťanem, ale tento fakt jej v této době příliš neznepokojoval. Bylo mu sedmnáct let a existovala spousta jiných věcí, které zaměstnávaly jeho mysl a srdce, než detaily teologie. V žádném díle (ani v životopise *Ecce homo*) ale nepodává k tomuto faktu přímé vysvětlení ani příčinu.

V jeho mladičkových esejích té doby můžeme vidět, že křesťanství odhodil téměř bezstarostně. V eseji nazvaném „O dětství národů“ propouští „onen nadpozemský svět“, neboť okrádá „tento reálný svět“ o veškeré božství. Zároveň dodává, že se bůh stal člověkem, a že člověk nehledá svou blaženost ve věčnosti, ale že hledá nebe na zemi.

V jeho nejranějších „filosofických“ esejích „Osud a dějiny“ (březen 1862, napsáno o velikonočních prázdninách) a „Svoboda vůle a osud“ (v dubnu 1862) demaskuje křesťanskou víru jako „zvyk a předsudek“, které jsou na nás uvaleny od našich prvních dnů. Oba tyto spisy jsou nesený jasným povědomím o esenciální protikladnosti svobodné vůle a osudu. Vůle je pro Nietzscheho princip aktivní, kdežto osud pasivní.

Vůle je principem pohybu a spěje k neustálému činu, ale osud je daný a pro člověka neměnný.

Velikonoce 1864 nás ujišťují, že odklon od křesťanství nyní získal na intenzitě. Pasáž v eseji nazvaném „O náladách“ nám odhaluje boj jako věčnou potravu duše, o které ví, jak z ní vymáčet všechen sladký nektar. Duši vidí jako to, co ničí a zároveň rodí nové, jako urputného bojovníka. Svého protivníka však vidí jemně v jakémsi vnitřním spojení, které přetahuje na svou stranu. Zde vyjádřený způsob myšlení je antikřesťanský v jednom zvláštním směru, v němž je antikřesťanská později i Nietzscheho filosofie odhaluje ‚boj‘ (Kampf), jakožto žádoucí stav duše. Svět jako vůle a představa mu nahradil Bibli. Nebylo to intelektuální rozhodnutí, byla to konverze, únik z krize.

3.3 Dílo vytvořené v letech 1865 až 1876

V období, kterým budeme pokračovat, můžeme Nietzscheho pozorovat jako jedince zmítaného vlastním životem. Musíme však pohlédnout pod slupku tohoto dojmu. Nietzscheho zdánlivá druhořadá úloha v jeho životě měla původ v tom, že v této době byl stoupencem Schopenhauera a Wagnera. Uvnitř jeho osobnosti náhle probíhal mohutný konflikt – mezi těmito dominantními vlivy a všemi ostatními, které takovouto převahu odmítaly.

Konflikt mezi příliš brzy dosaženou pevnou zemí a dobrodružným skepticismem, který jej vynesl na moře pochyb, vytvářel situaci, jejímž výsledkem a částečným východiskem byla krize roku 1876. V pozdějších pracích uznal, že Schopenhauera podvědomě odmítal, i když se sám považoval za jeho učedníka. Od Wagnera načerpal celou řadu estetických teorií, jež pak použil ve „Zrození tragédie“ (toto dílo bývá někdy nesprávně označováno jako „Zrození tragedie z ducha

hudby“). Důležitější je, že získal trojrozměrný obraz umělce, o nějž se silně opírají jeho psychologická vysvětlení jeho samotné podstaty. V tomto ohledu by bylo asi nesprávné říci, že se Nietzsche vůbec kdy od Wagnera odvrátil. Až do samého konce nikdy nepochyboval o tom, že Wagner byl největším umělcem své doby. Schopenhauer mu svou teorií geniality poskytl celkový rámec pro interpretaci a klasifikaci lidské velikosti.

„Zrození tragedie“ se zabývá několika na sobě nezávislými problémy. Filologickým záměrem bylo pojmout vidění světa jako představu tragické hry. Vývoj řecké tragedie má svůj počátek v rituálním chórovém tanci na oslavu boha Dionýsa. Nietzsche zde rozvinul svou pojmovou dvojici apollinského a dionýského principu. V apollinském umění je ztělesňován princip krásy a dionýský je spíše divoký a nezkrotný proud, který nás vede k tvůrčímu procesu. Tragično v tomto pojetí zachovává dva světy Kantovy²⁵ a Schopenhauerovy, tedy svět jevů či světelného projevování a svět věcí o sobě, vůle. Vlastní svět, sám o sobě, je za tímto skrytý, nezná toto oddělování, odlučování, rozdrobení. Je to jediný herakleitovský proud, nerozlišený život, jednota života a smrti, zániku a vzniku, nedělitelného.

Nietzsche v sobě hledal již dlouho tragického filosofa a právě ve filosofii Heraikleita²⁶ ho v sobě našel. Filosofie Heraikleita měla v sobě obsažen pro Nietzscheho tak důležitý proces zanikání a vznikání, boj protikladů a věčný zákon války, kdy válka je otcem všeho i králem

²⁵ Kant Immanuel (1724 – 1804) – zakladatel moderního kriticizmu, svým metodickým a soustavným postupem, rovnoměrnou, až pedantskou životosprávou, slohovou těžkopádností byl opak Nietzscheho, odtud snad slova Nietzscheho proti pojmu filosofa, který zahrnuje ještě „někoho jako Kanta“ (sogar noch einen Kant)

²⁶ Heraikleitos – řecký filosof kolem r. 500 př. nl., Nietzscheho sympatie má původ v tom, že Heraikleitos v odporu proti soudobým Eleatům hledal podstatu světa ve stálém vznikání a zanikání věcí (vše plyne, boj je otcem všeho), popíraje neměnné bytí Eleatů. Smysl Heraikleitovy filosofie je v tom, že za nepřetržitým tokem viděl jednotu, ten vlastní jednotný zákon. Jednotu v mnohosti a mnohost v jednotě. Svět je podle Heraikleita nestvořený, existuje od věčnosti. Všechno dění na světě řídí logos a všichni lidé se jím mají řídit.

všeho. Heraikleitos byl označován jako temný filosof, ve stáří se odloučil od všech lidí a žil jako poustevník (snad první v Evropě). Jak velice blízký byl v tomto ohledu Nietzschevě filosofii. Stejně jako jazyk Heraikleita plný aforismů a obrazů sváděl ke špatným výkladům, i zde můžeme nalézt paralelu s Friedrichem Nietzsche. Sám Nietzsche tvrdí, že pro něj Heraikleitos nikdy nezemře.

„Nečasové úvahy“, kritika moderní doby a německého národa („...*ťal jsem vítězný národ do živého – že jeho vítězství není jen kulturní událostí, nýbrž snad něčím docela jiným...*“)²⁷, je základním motivem všech čtyř úvah, avšak programově jsou jí věnovány jen první dvě: „David Strauss, vyznavač a spisovatel“ a „O užitku a škodlivosti historie pro život“. Tato druhá z Nečasových úvah se zabývá kritikou historismu. Nietzsche rozeznává tři možné způsoby přístupu k dějinám. Prvním přístupem je monumentalistický, který předpokládá poslušnost k tradicím a stálý návrat do minulosti. Dalším je přístup obrácený do přítomnosti. Ten je kritický a měrou mu je skutečnost. Poslední a zároveň jediný správný přístup je ten příklánějíící se do budoucnosti, který je také znakem vzestupujícího života.

Třetí z Nečasových úvah „Schopenhauer jako učitel“ (uvádí se také název Schopenhauer vychovatelem) se věnuje popisu vnitřních dějin, kdy Nietzsche popisuje své vlastní vznikání. Spis ukazuje autora ještě jako stoupence schopenhauerismu, ačkoliv se v této době již od jeho filosofie odpoutal. Ukazuje Schopenhauera jako filosofa, který chtěl sám být poctivý, veselý, mírný a stálý, jako člověka, který i přes poznanou bídu, našel sebe sama.

V létě roku 1876 byl připraven na rozhodující změnu směru. Dokončení poslední z Nečasových úvah „Richard Wagner v Bayrethu“ mu

²⁷ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 64

zabralo neúměrně mnoho času a výsledný produkt je Nietzscheho hoden jen stěží, i když se jedná o jeho rané dílo.

Za měsíc od vydání tohoto eseje již pracoval na „Lidském, příliš lidském“. Spis Wagner v Bayerutu měl pro Nietzscheho svůj vlastní význam ... „na všech místech, psychologicky rozhodujících, je řeč pouze o mě – smíte bezohledně dosadit moje jméno nebo slovo Zarathustra, kde text podává slovo Wagner...“²⁸ Právě tento obraz dává vysvětlení, proč mu zabralo tolik času napsat tento spis. Nechtěl podat jen obraz Wagnera, ale i obraz sama sebe. Rysy své povahy vnesl právě do postavy Wagnera. Byly to především statečnost jeho ducha, neomezená touha učit se a stále přetrvávající vůle k činu.

3.4 Dílo vytvořené v letech 1876 až 1883

Kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu byl nucen vzdát se místa v Basileji a byl pensionován. Stav naprosté skepse, objevující se už v krizi z Velikonoc 1865, jenž byl potlačen Schopenhauerem a Wagnerem, nyní vyplul na povrch v díle „Lidské, příliš lidské“, „...kde vidíte vy ideální věci, vidím já – lidské, ach příliš lidské!...“²⁹ (1878). Toto je první kniha z řady těch, které se sestávají z tematicky uspořádaných aforismů a krátkých sentencí. Jeho stylistický genius, v období nemoci zahrán do kouta, se nyní znovu objevil. Nalezneme zde skutečný pocit osvobození, zapojení doposud nevyužitých sil a rozšiřujících se zájmů. „V podstatě má knihu na svědomí pan Petr Gast³⁰, studovavší tehdy na basilejské universitě a mně velmi nakloněný. Diktoval jsem, hlavu zavázanou a

²⁸ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 62

²⁹ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 68

³⁰ Gast Petr (vl. jm. Jindřich Köselitz) – hudební skladatel, věrný přívrženec Nietzscheho, jeho posluchač, korektor a vydavatel jeho děl, zván Nietzscheho též „Pietro Gatsi“. Jako skladatel stál proti Wagnerovi, což ho právě sblížovalo s Nietzscheho – s ohledem na dobu, ve které se potkali.

*bolavou, on opisoval, on také vyřizoval korektury – on byl v podstatě vlastním spisovatelem, kdežto já pouze autorem“.*³¹

Do tohoto období patří série aforistických knih, založených na vzoru podaném v „Lidském, příliš lidském“. Ještě v sedmdesátých letech vydal Nietzsche dva dodatky s tituly „Směs názorů a postřehů“ (1879) (v jiném překladu „Rozličné úsudky a průpovědi“) a „Poutník a jeho stín“ (1880), jež později připojil k první knize aforismů jako druhý díl. Roku 1881 vyšly „Ranní červánky“ (1881), rok nato „Radostná věda“ (1882). Postřehy se týkaly širokého spektra evropské kultury, jež podléhají silné tendenci provádět destruktivní analýzu kulturních hodnot. Tato analýza je však doprovázena rostoucím a nakonec zničujícím vědomím nihilistického, deprimujícího a život pohlcujícího vlivu radikálního skepticismu, a v důsledku toho i stále více úpornou snahou o nalezení cesty z něj.

Životopisně to bylo období špatného zdraví, izolace a neustálých nezdarů na poli osobních vztahů, jež vyústily v naprosté zklamání v milostné sféře, kdy se neúspěšně pokoušel získat Lou Salomé³². Právě toto období je poznamenáno nejen nenaplněným vztahem a hlavně rozchodem nejen s Lou Salomé, ale i s Paulem Reé, který měl určitý vliv na Nietzscheho „Původ morálního cítění“ (1877). Reé byl jeden z mála tehdejších Nietzscheových přátel a Lou Salomé byla osudová žena, kterou oba neúspěšně žádali o ruku. Z této doby se dochovala fotografie, která zpodobňuje Lou Salomé sedící s bičem v ruce na malém žebříňáku, který je „tažen“ Nietzschem a Paulem Reé.

Na konci roku 1882 se ho zmocnil pocit, že se emocionálně, intelektuálně a fyzicky ocitl na pokraji svých sil a pomýšlel na sebevraždu. Bod obratu v této krizi nastal s koncem roku, kdy

³¹ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 72

v lednu 1883 ustoupila beznadějí euforii a inspiraci a začal zuřivě pracovat na knize „Tak pravil Zarathustra“ (první dva díly 1883, díl třetí 1884, díl čtvrtý 1892).

3.5 Dílo vytvořené v letech 1883 až 1889

Nyní, prakticky sám, žil Nietzsche jenom proto, aby psal. Objevení způsobu transcendence, jenž vzešel z naprostého skepticismu, se ohlašuje v *Zarathustrovi*³³, v němž je představen ‚nadčlověk‘ (Der Übermensch), ‚vůle k moci‘ (Der Wille zur Macht) a základní koncepce díla ‚věčný návrat stejného‘ a také překonání člověka (die Überwindung). Základní formule díla „Tak pravil Zarathustra“ - věčný návrat stejného - se poprvé objevuje roku 1881 na listě papíru s poznámkou: „6000 stop mimo člověka a čas“. Nietzsche měl ke svému Zarathustrovi zvláštní vztah a ke konci, v druhé polovině roku 1888, kdy odhodil všechny zábrany, považoval tuto knihu nejen za svou nejlepší, ale za nejlepší knihu vůbec. „*Dal jsem lidstvu nejhlubší knihu, která existuje, svého Zarathustru*“.³⁴

Počátek Zarathustry opakuje skoro úplně konečná slova původní verze „Radostné vědy“. V knize „Mimo dobro a zlo“ (1886), pokračuje Nietzsche znovu ve vysvětlení jednotlivých myšlenek z díla Tak pravil Zarathustra. V tomto díle je zmapováno celé pole Nietzscheho filosofických a kulturních zájmů a představuje jeho pojetí panské a otrocké morálky. Odhalení morálních základů objektivního poznání a

³² Salomé Lou – Finka, dcera ruského generála, Nietzscheho přítelkyně a žačka („důmyslná jako orel a statečná jako lev“), není jisté, měla-li v tomto vztahu Nietzschevě převahu láska nebo přátelství. Rozchod byl příkrý, způsobený náklonností Lou k doktoru Réeevi.

³³ Zarathustra (Zarathustra, Zoroastr), prorok 6. stol. př. n. l., zakladatel staroperského náboženského dualismu (parnasismu), původce posvátných knih Zendavestu: zde pojat nezávisle na starých legendách, ale ve skrze tak, že je zachován orientální kolorit, přízpůsoben moderní době. Parnasismus byl náboženstvím slunce.

³⁴ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 78-91

mechanistického pojetí světa je důležitým prvkem společně s rozlišováním samé povahy „života“, jež je pro Nietzscheho ontologickou dimenzí, kterou interpretuje jako vůli k moci.

„To všechno pro zotavení. Kdopak konečně tuší, jak je nutno se zotavovat z takového plýtvání dobrem, jako je Zarathustra? ... Řečeno teologicky – slyšte, neboť zřídka kdy mluvím co theolog – byl to bůh sám, který se položil v podobě hada na konci svého díla pod strom poznání: zotavoval se z toho, že jest bohem... Udělal všechno příliš krásné... Dábel je pouze zahálka boží každého sedmého dne...“³⁵

„Genealogii morálky“ (1887) popsal sám jako dodatek k objasnění knihy „Mimo dobro a zlo“ a krátké knihy z roku 1888 jsou jakýmsi souhrnem. Celá série počínaje „Lidským, příliš lidským“ je nyní vědomě zamýšlena jako jedna práce. Genealogie morálky je zkoumáním původu morálky, podrobně rozpracovává pojem sublimace a představuje psychologii ‚ressentimentu‘.^{36, 37} Právě v díle Genealogie morálky se vyjadřuje k člověku: „Člověk morální není světu inteligentnímu bližší, nežli fyzický – neboť světa inteligentního není...“³⁸. A právě tato věta měla být v budoucnu kladivem jeho filosofie. „Mimo dobro a zlo“ a „Genealogie morálky“ jsou patrně jeho nejlepšími knihami, ukázkami originality, novinek, jež přetrvají. Zároveň však, a to je to, co činí pozdního Nietzscheho jedinečným a v jistém ohledu zvláštním, neměl tento vývoj žádný dopad na jeho intelektuální schopnosti či literární mistrovství. Předmluvy k jeho novým vydáním jeho raných knih patří mezi nejkrásnější literární kousky v Německu a on sám se stal skutečně

³⁵ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 93

³⁶ ressentiment – mstivost, dlouhé pomatování na pomstu

³⁷ srovnej s: Hollingdale, R. J.: Nietzsche. Votobia, Olomouc 1998, s. 56-96

³⁸ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 74

největším mistrem německé prózy od Luthera³⁹, ačkoliv byl stále téměř neznámý.

Rok 1888 byl vrcholem v každém ohledu, všechny zábrany, které doposud měl, nyní odhodil a vzepjal se pravděpodobně k maximu možné koncentrace v mateřském jazyce. Ačkoliv brilantnost jeho stylu je místy až nepřirozeně oslnivá, zvláště v „*Ecce homo*“ (1888 napsán, vydán 1908), dovedl Nietzsche svou tendenci k sebevýkladu do extrému. Nejenže vysvětlil druh a původ své „moudrosti“ a „chytrosti“ a ještě se prezentoval jako „osud“ zakládající epochu, ale rovněž předložil vlastní recenze svých knih, přičemž se bez falešné skromnosti chválil, stejně jako se rozhodně kritizoval, pokud se mu už něco nezamlouvalo. „*Ecce homo*“ je důležitým pramenem pro pochopení toho, jak Nietzsche viděl svého Zarathustru. Zároveň ji chápeme jako základní knihu o jeho životě. Dále „*Ecce homo*“ vyznívá vášnivým odporem proti křesťanství (nikoliv proti Ježíši Kristu). Již název je parodií a polemikou s Pilátovým Ejhle člověk! (zvolání soucitu s Ježíšem, vedeným na smrt). Zde v názvu Nietzscheho knihy má zvolání jiný smysl: ejhle člověk vítězící, silný, přemožitel „Kirké lidstva“⁴⁰, morálky a křesťanství.

Ecce homo je jako autolegenda, jako Nietzscheho sebezbožnění. „*Nechci „věřících“; myslím, že jsem příliš zlomyslný, abych věřil v sebe sama, nikdy nemluví k davům... Mám strašlivou úzkost, abych nebyl jednoho dne svatořečen: uhodnete, proč tuto knihu vydávám předem, má zabránit, aby se*

³⁹ Luther Martin (1483 – 1546) – německý reformátor se netěšil Nietzscheho sympatií, protože v něm viděl toho, kdo obnovil křesťanství a církve ve chvíli, kdy se už zdálo, že nad obojím zvítězí pohanská světskost renesance (viz. „*Antikrist*“), proto katolíci mají být podle Nietzscheho Lutherovi vděční. „*Luther, tento zlý osud v podobě mnicha, obnovil církev a, což je tisíckrát horší, křesťanství, v okamžiku, kdy podlehl... Křesťanství, jímž popření vůle k životu se stalo náboženstvím!... Luther, nemožný mnich, jenž, z důvodů své „nemožnosti“ udeřil na církev a – tudíž – ji obnovil...“ – viz „*Ecce homo*“*

⁴⁰ Kirké lidstva, křesťanská morálka – Kirké v Odyssee, bohyně nadaná kouzelnou mocí (proměňovala lidi ve vepře), zde patrně míněno: kouzelnice, která odvádí od správné cesty do svého kouzelného kruhu.

*mnou neprovozovali neplechu... Nechci být svědцем, raději ještě šaškem... Snad jsem Šaškem... ... Jsem radostný posel, jakého dosud nebylo, znám úkoly takové výše, že pro mě dosud nebylo pojmu, teprve ode mne počínaje jsou zase naděje. Tím vším jsem člověkem osudu.*⁴¹ A přece právě takový byl Nietzsche.

Další knihou je „Soumrak bůžků – jak filosofovat kladivem“ (napsána 1888, vydána 1889). Poskytuje přehled nejdůležitějších témat Nietzscheovy pozdní filosofie. „Čemu se na titulní straně říká bůžek, je prostě to, co se dosud zvalo pravdou. Soumrak bůžků – řečeno jasně: nadchází konec staré pravdě... Nejen odvěkých bůžků, nýbrž i nejmladších, tudíž stářím nejsešlejších.“⁴² „Antikrist“ je jakýmsi protikladem ke křesťanství.

„Nietzsche contra Wagner“ (pobyť v Turíně v září 1888) je výběr z dřívějších textů, jímž chtěl Nietzsche doložit, že jeho obrat proti Wagnerovi nezačal až roku 1888.

Vedle těchto děl psal i básně. Mnohé, především básně z mládí, byly uveřejněny teprve v pozůstalosti. Jiné Nietzsche připojil ke svým publikovaným spisům, jako např. soubor s goethovským titulem „Žert, lest a pomsta“ k „Radostné vědě“. „Idyly z Messiny“ publikoval odděleně roku 1882 a později rovněž k „Radostné vědě“.

Rukopis „Dionýsovských“⁴³ dithyrambů⁴⁴ připravil ještě před svým zhroucením pro tisk, vyšly však později. Několik z nich bylo obsaženo již ve čtvrtém dílu „Tak pravil Zarathustra“, který ostatně před rokem

⁴¹ Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 104

⁴² Nietzsche, F. W.: *Ecce Homo*. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 95

⁴³ Dionýsos (Bakchos) – řecký bůh vína, opojení, dionýsovské umění (v Nietzscheově názvosloví) má zdroj inspirace v organistickém opojení, je založeno auditivně, je proniknuto temnými a mystickými živly a jeho oblastí je podvědomí, především sem N. počítá hudbu a lyriku. V sobě vidí vtělení dionýského umění (je auditiv a inspirován hudbou), v Goethovi vidí typ apollinský. Toto rozdělení je blízké příbuzné rozlišování typu romantického a klasického umění. Z kultu boha Dionýsa vzniklo řecké drama. „Dionýské věno“ (tzn. znát ženy) – narážka na pudový a pohlavní základ dionýství, žena podle N. bytost pudová.

⁴⁴ Dithyrambus (též jméno boha Dionýsa) – pův. název vzrušených a nábožensky nadšených zpěvů, jimiž byl opěvován v nejstarší době řecké osud Dionýsův, z dithyrambu vzniklo antické básnictví dramatické, ale vedle něho se ještě delší dobu udržel dithyramb v původní formě.

1892 vyšel jen jako soukromý tisk. Hlavní dílo plánované během tohoto období „Vůle k moci: pokus o přehodnocení všech hodnot“ musel opustit a na místo toho začal s kratší prací nazvanou „Přehodnocení všech hodnot“, kterou však také brzy přerušil. Materiál k těmto knihám – obsahující nesmírné množství rukopisných poznámek, z nichž některé tvoří ucelené pasáže, jiné jsou jen útržky nebo tvoří seznam témat – je stále vydáván. Rozlišení mezi dokončenými pracemi a Nachlass (díla vydaná až po Nietzscheově smrti) bylo zastřeno vydáním „Vůle k moci“ v roce 1901, souborem poznámek a črt uspořádaných tak, aby budily dojem dokončené knihy. Že je však „Vůle k moci“ neautorizovanou kompilací, je už dnes poměrně známo a nedokončený charakter tohoto vydaného materiálu musí být zřejmý každému, kdo je jen trochu obeznámen se stylem jeho dokončených prací. Konec přišel na samém počátku roku 1889, kdy se duševně zhroutil, z toho se již nezotavil a už nic nenapsal. Během jedenácti a půl roku, mezi jeho zhroucením a smrtí v srpnu 1900, se stal slavným a jeho knihy se začaly prodávat a číst - o tom však již nic nevěděl.⁴⁵

⁴⁵ srovnej s: Hollingale, R. J.: Nietzsche. Votobia, Olomouc 1998, s. 59-96, s. 97-155

4. Filosofické aspekty Nietzscheho pojetí člověka

”Člověk buď nesní vůbec, anebo zajímavě. Musíme se učit také tak bdít - buď vůbec ne, anebo zajímavě.”

(Friedrich Nietzsche)

Z tohoto citátu vyplývá, že se Nietzsche člověkem a jeho charakterem, vlastnostmi i city soustavně zabýval. Proto se pojmem člověk budeme zabírat i v této diplomové práci. Kdo nebo co je vlastně člověk? Proč je pro Friedricha Nietzscheho tak důležitým a stěžejním tématem? Proč se myšlenkou na člověka zabýval po celý svůj život? To jsou pouze některé otázky, na které v této části budeme hledat odpovědi.

Jelikož nikde neexistuje jediná správná interpretace pojmu člověk, budeme se zabývat jednotlivými aspekty člověka. Rozlišení těchto aspektů nám pomůže pochopit to, jak Nietzsche člověka viděl a jak se toto chápání odráželo v jeho jednotlivých dílech a životních obdobích.

Nietzsche nahlížel na člověka sice jako na moderního, ale vůbec ne na zralého či dospělého. Jeho jediná naděje spočívá v uvědomění si tohoto stavu. Člověk musí pochopit, že je nutné být opuštěný a osamocený, aby se mohl stát oním mostem a provazem mezi zvířetem a nadčlověkem. To, že hledáme nadčlověka, nás žene výše a výše a umožňuje nám v životě rozlišovat.

4.1 Staň se tím, kým jsi (antropologický aspekt)

Člověk je bezesporu hlavním předmětem celé filosofie, nejen vlastního díla Friedricha Nietzscheho. Snad celá filosofie se opírá o člověka, ať již jako o předmět filosofie či součást jejího chápání.

Nietzsche a jeho pohled na člověka udivoval jeho generaci a udivuje i nadále generace následující... Jak si již můžeme ukázat v jeho názoru postupujícím od ateismu. Nietzsche trval na tom, že Bůh tradičního náboženství je mrtev a nehraje v životě člověka žádnou roli. Lidské bytosti mají místo toho vytvářet smysluplný svět svou vlastní vůlí. Lidé mají být natolik odvážní, aby v takovém světě žili a těšili se z výsledků svého života. Nietzsche sdílel s Kierkegaardem subjektivní rozhodnutí člověka v to, co bude věřit. Člověk si sám tvoří své hodnoty – z tohoto Nietzscheho názoru vychází později Heidegger. Důležité je hlavní motto, které provází Nietzscheho způsob chápání života a světa „*staň se tím, kým jsi*“. Nietzsche odmítal nadpřirozené výklady a pojímal všechny teorie jako výtvořiny člověka. Středem jeho filosofie zůstává a vždy zůstane pouze člověk a skrze něj musí být teprve svět pozorován, neboť nemůže jen tak vystoupit ze své existenciální zakotvenosti.

Nietzsche se chtěl osvobodit od závratného pocitu vykojení všech jistot chorobně vypjatým individualismem a postulátem nadčlověčenství. Svět je ve své podstatě pro něho světem lidským a tím má jeho filosofie antropologický charakter. Filosofická antropologie zkoumá odlišnosti lidského bytí od bytí ostatních živočichů. I když dnes každé vědecké zkoumání, ve kterém hraje člověk roli je nazýváno antropologií – musíme, ale rozlišovat mezi filosofickou a nefilosofickou antropologií (biologická, lékařská, kybernetická, pedagogická, sociální a kulturní). Filosofická antropologie se snaží postihnout člověka jako takového a, co je důležité, v jeho celku. Nechce se zabývat určitým dílčím aspektem člověka, ale učinit tématem filosofické antropologie člověka v jeho celistvosti. Právě pouze celkové vidění člověka nám nabízí pohled na celou esenci člověka a poté vidíme i problém člověka jako takový – ten jemu vlastní. Člověka můžeme chápat jako celek, ale člověk nemůže vystoupit ze sebe sama a podívat se na svět z výšky jako na jeden celek. Zůstane i nadále jeho součástí a

to je dalším znakem takto pojaté filosofické antropologie. Nic z toho však člověku nebrání v tom popisovat a vyprávět o světě a vytvářet svou vlastní filosofii člověka.

4.2 Být člověkem je dar i úkol (aspekt filosofie života)

Důležitým aspektem Nietzscheovy filosofie je jeho umístění člověka ve světě. Těžiště člověka pro něho nespočívá totiž v jeho vývojových schopnostech, jimiž by se nadřazoval nad ostatní živočichy, jak to chtěla dokázat Darwinova evoluční teorie. Dle Nietzscheho „Darwin dal Boha do starého železa“. Tímto názorem ukazuje, že výlučnost člověka mu je dána tím, že si uvědomuje svou vlastní existenci – být člověkem jako dar a úkol zároveň. Již Heraikleitos ukázal, že bytost proto, aby byla, musí učinit něco se sebou samou, a tedy se vyvíjet, jinak nebude ničím. Člověk je pro Nietzsche jeho vlastní osobnost, ale hlavním bodem pro něj je život člověka – to jak sám uchopí svou existenci, musí mít odvahu být odvážný, odvahu hledat pravdu a zvláště tu skrytou. Hlavním posláním Nietzscheovy filosofie bylo právě ono hledání pravdy, on sám se nazýval hledačem pravdy. Sám tvrdil, že on svou filosofií žije – chtěl být - byl filosofem života. Neboť lidský život je u Nietzsche bytostně vlastním usilováním a vývojem. Život a bytí samo o sobě vůbec, je neustálé dění. V tom se shoduje se Schopenhauerem, zavrhuje však, že by bytosti byly jakousi prajednotou a jejími fenomény. V návaznosti na Schopenhauera a jeho metafyziky vůle, označil život a bytí za vůli k moci. Ve světě vůle k moci je bytí jen přechodným speciálním případem dění, není v něm konstantních jednotek. Nietzsche vždy hovoří právě o životě a nikoliv o existenci člověka. Pokud někde mluví o existenci člověka, tak pouze o jeho existenčních podmínkách, např. u psychologie dobrého člověka zkoumá cenu jeho

udržovacích nákladů – lež to bývá právě ta cena, kterou platí za to, že nechce za žádnou cenu vidět realitu, protože svět nevyvolává pouze blahovolné instinkty...a ona dobrota je podmíněna prolhaností jeho instinktů.

Nejenom v existenci, ale také v pojetí svobody se Nietzsche velmi liší od pojmu existence tak, jak ho vnímají existencialisté Camus, Sartre a další. U Nietzscheho chápeme svobodu jako pozitivní schopnost svobodně se rozhodovat, utvářet svým životem svět kolem sebe. Zatímco filosofie existencialismu chápe svobodu negativisticky: být odsouzen k tomu být svobodný. Člověk se nachází tváří v tvář nutné volbě a zjišťuje, že musí volit – svůj názor, svůj způsob života ve světě. Nikdo nám neukáže cestu a s každou naší volbou si ponese její důsledky. Existencialisté mají také pochybnosti, zda existuje Bůh, který nám pomáhá nebo je člověk sám ve své existenci. Někteří existencialisté vzali opravdu vážně slova „Bůh je mrtev!“. Hledají odpovědi na otázku, jak má člověk žít v tomto iracionálním a nesmyslném světě. Ale někteří např. jako Sören Kierkegaard vidí odpověď právě v náboženství, v jeho víře – nalézt si svou „pravou“ víru, po jejíž volbě by měla odpovědnost za vše, co se stane – byla by to odpovědnost Boha, nikoliv člověka. Pojímal víru jako existenciální vytrvání před absolutním božským paradoxem. K náboženství bytostně patří, že člověk v této existenciální vazbě má jistotu – Boha. Kierkegaard viděl jedinou možnost člověka, jak překonat zoufalství v existenciální vazbě na Boha. Zatímco Sartre a Camus jsou ateisty a agnostiky a hledají jiné možnosti, jak se vypořádat s vlastní zkušeností, aby učinili život smysluplnějším. Nehledají žádné nové systémy, ani nemarní svůj čas nad zbytečnými záležitostmi jazyka a logiky (narozdíl od pojetí např. Wittgensteina), ale snaží se nalézt východisko z krize člověka.

4.3 Poznání je lidský výtvar (metafyzický aspekt)

Další odlišný aspekt na člověka pozorujeme z pohledu díla „Genealogie morálky“. „Člověk morální není světu inteligentnímu bližší, nežli fyzický – neboť světa inteligentního není...“⁴⁶ Znovu citujeme tuto větu, abychom ukázali Nietzscheho sekeru metafyzické potřeby lidstva. Chtěl spodobnit následek onoho dvojího pohledu, jež mají všechna velká poznání – stejně tak nemůžeme chápat poznání filosofie člověka u Nietzscheho pouze jednostranně. Náhled na svět je podle něj takový kvůli nekonečnému množství interpretací světa. Svět v celku není nikdy jednota, nemá žádné úmysly ani cíle, či snad počátek a konec, ale existuje v mnoha perspektivách jako věčný návrat vůle k moci. Pro bytosti jednající v takto pojatém světě je ustavující mnohost, a to navenek i dovnitř. Vůle k moci může podle Nietzscheho existovat pouze s jinými vůlemi k moci a udržuje se ovládním a koncentrováním těch vůlí k moci, jež obsahuje sama v sobě. Trvalá jednota v tomto systému vznikání a zanikání neexistuje. Svět je idea – dle Kanta ten nejobecnější pojem, který má ambici obejmout celek všeho, co víme a udělit mu tím nějaký smysl – představa světa, který drží při sobě a vytváří souvislosti. Svět vůle k moci je v radikálním smyslu subjektivistický, není v něm nic objektivně stabilního – vše se dá přetvořit a znovu uchopit z jiné perspektivy, viz: „...*jak řečeno, je to interpretace, nikoliv text, a mohl by přijít někdo, kdo by, s opačným úmyslem a interpretačním uměním, ze stejné přírody a ze stejných jevů dokázal vyčíst právě tyransky-bezohledné a neúprosné prosazování mocenských nároků, interpret, který by vám tak jasně ukázal bezvýhradnost a bezpodmínečnost ve veškeré „vůli k moci“, že by se téměř každé slovo, ba dokonce slovo tyranie se stalo na konec*

⁴⁶ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 74

nepoužitelné...“⁴⁷ Immanuel Kant tvrdil, že člověk buduje své vlastní poznání pomocí transcendentálních kategorií, které jsou odvozené z lidské mysli, jež je u všech strukturně shodná. Tato shodná struktura poskytuje základ pro všeobecné lidské poznání. Kategoriální seřazení našich zkušeností dotváří pozitivní popis skutečnosti. Nietzsche tento Kantův názor zpochybňuje. Tuto pro Kanta racionalistickou poznávací schopnost chápe pouze jako poznání, které je jen lidský výtvar, protože vlastní proces sestavování skutečnosti je individuální. Nietzsche dále odmítá Kantovo teoretické uchopení skutečnosti, protože to co běžně pokládáme za lidské poznání, je pouze souborem iluzí. Při popisu skutečnosti je pravda pouhou funkcí jazyka. Nietzsche má za to, že opravdové umělecké vyjádření skutečnosti, je stejně jako ztvárnění pojmů, pouze únikem od pravdy. Estetično je pouhou iluzí, stejně jako intelektuální rozměr.

Dle Nietzscheho nemá člověk žádný přístup ke skutečnosti. Pro člověka žádný pravý svět neexistuje, protože vše je jen naše zdání, které má původ v nás samých. Jazyk tedy nemůže být nástrojem k pojmovému chápání pravdy, ale pouze vrozeným nadáním člověka k estetice. Lidské abstrakce jsou pouze lidskou fikcí, kterou si vymýšlíme. Představa pojmu pravdy je omylem, bez něhož by lidstvo nemohlo existovat. Lidský svět je pouze uměleckým dílem, které je lidstvem neustále znovu přetvářeno. Nietzsche také odmítal osvícenské pojetí hodnot. V západní filosofické tradici se již od starověku až po osvícenství vše stavělo na objektivistickém chápání hodnot. Právě tyto hodnoty nemohou být jen produktem našeho intelektu, ale jejich původ pramení z lidské schopnosti pravdu objevovat, nikoliv tvořit. Nietzsche tvrdí, že lidské pojetí pravdy a hodnot nevychází ze schopnosti vidět do říše transcendentna, ale z vůle k moci. Osvícenské pojetí hodnot dále

⁴⁷ Nietzsche, F. W.: *Mimo dobro a zlo*. Aurora, Praha 1996, s. 28-29

ruší svým výrokem „Bůh je mrtev“ nejprve ve známém aforismu „Pomatenec“ z díla Radostná věda. Zde smrt Boha líčí ještě s romantizujícím patosem. „*Neslyšeli jste o onom pomateném člověku, jenž za jasného dopoledne rozžal svítilnu, běžel na tržiště a bez ustání vykřikoval: „Hledám Boha! Hledám Boha! – Protože tam právě stálo mnoho z těch, kdo v Boha nevěřili, vzbudil velké veselí. Snad se neztratil? pravil jeden. Což se zaběhl jak dítě? řekl druhý. Nebo se schoval? Bojí se nás? Odešel na lod’? Vystěhoval se? – tak pokřikovali a smáli se jeden přes druhého. Pomatený člověk skočil mezi ně a probodával je svými pohledy. „kam se poděl Bůh? vykřikl, já vám to povím! My jsme ho zabili. – vy a já! My všichni jsme jeho vrahy! Ale jak jsme to udělali? ... Bůh je mrtev! Bůh zůstane mrtev! A my jsme ho zabili! Čím se utěšíme, my vraz všech vrahů? To nejsvětější a nejmocnější, co svět doposud měl, vykřvácelo pod našimi noži, - kdo z nás tuto krev smyje?... Nakonec mrštil svou svítilnou na zem, takže se roztránila a zhasla. „Přicházím příliš brzy,“ řekl potom, „ještě nenastal můj čas.“*“⁴⁸ Později se znovu k tomuto tématu vrací, ale s odstupem několika let v dodatečném pokračování Radostné vědy, v jejím pátém díle (pátý díl společně s cyklem básní byl doplněn v roce 1886, spis vyšel v srpnu 1882) se již o smrti Boha vyjadřuje z jiného pohledu.

V aforismu „Jak je s naším veselím“ popisuje smrt Boha takto: „*Největší událost novější doby, - že „bůh je mrtev“, že víra v křesťanského boha se stala nevěrohodnou – počíná už vrhat na Evropu své první stíny. ..., že právě zašlo slunce, že se jakási stará hluboká důvěra zvrátila v pochybnost: náš starý „svět“ jim musí připadat každým dnem zšeřelejší, nedůvěřivější, cizejší, „starší“. ... Vskutku, my, filosofové a „svobodní druhové“, cítíme při zprávě, že „starý bůh je mrtev“, jak na nás dopadá záře nových červánků, srdce*

⁴⁸ Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Votobia, Olomouc 1996, s. 120-122

*nám při tom překypuje vděkem, údivem, tušením, očekáváním, - konečně je náš obzor zase volný, byt' ne jasný, konečně smějí naše lodě zase vyplout, vstříc jakémukoliv nebezpečí, a poznávající se zase může odvážit všeho, moře, naše moře se tu zase prostírá otevřené, možná ještě nikdy neexistovalo tak „otevřené moře“.*⁴⁹ Nietzsche tímto způsobem vyjadřuje vlastní pocit, že člověka již neovlivňuje západní křesťanská tradice. Křesťanská víra v jednoho Boha ztratila svoji moc a člověk se již nemusí bát Boží odměny a trestu. Tímto se západní svět oddělil od transcendentna. Hodnoty člověka se nyní řídí pouze jeho vlastní vůlí. Okolní svět dostává svou hodnotu jen, když mu nějakou přisoudíme sami. Chceme-li realizovat všechny své schopnosti, musíme tvořit, a ne být někým stvořeni. Naším instinktem je „vůle k moci“. Lidé vedeni touto vůlí k moci tvoří metafyzické pojmy a představy pravdy, kterými posilují postavení národa či druhu. Právě vztah k metafyzice představuje z Nietzscheova hlediska v metafyzické tradici zlom. Pojem metafyziky stejně jako většina pojmů z jeho filosofie není úplně zřejmý, Nietzsche metafyzikou rozumí morální výklad světa, jak bychom měli žít. V morálním výkladu světa spatřuje projev slabosti, pokus vystoupit z tajemného pole světa a oddychnout si ve všeobecném přesvědčení, že svět má svůj „smysl“. „Smysl“ se může ukázat jako jsoucí i jako nejsoucí, který vede ke krizi, k otřesu smyslu vůbec, protože vše je ustanoveno v závislosti na „smyslu“ posledním. Tato nihilistická krize je důsledkem metafyziky jako uměle vytvořeného dilema mezi absolutním smyslem a budoucí nesmyslem, metafyziky jako neschopnosti žít s pocitem vnitřní ohroženosti. Zde musíme uvést názor Martina Heideggera na pojetí Nietzscheovy metafyziky. Podle Heideggera metafyzika stojí na základním rozlišení mezi jsoucnem a bytím, nemůže však zahlédnout ne-jeoucí, rozdílnou povahu bytí, a

⁴⁹ Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Votobia, Olomouc 1996, s. 200-201

chápe je proto jako nejvyšší jsoucnou. Heidegger vidí v Nietzscheově filosofii usilování o překonání metafyziky a spatřuje, že nedokáže vystoupit z jejího zaměňování bytí za poslední jsoucnou. Nietzsche, proto vlastně metafyziku nevědomky završuje a uzavírá.

4.4 Individualita minulého (aspekt filosofie dějin)

Pokračujeme pohledem na člověka skrze další díla Fridricha Nietzsche. V „Nečasových úvahách“⁵⁰ Nietzsche spolu s problémem historismu začíná pojímat člověka jako součást dějin. Zvláště věnuje pozornost tématu minulosti u člověka. „...*(dítě) pak se naučí rozumět slovu „bylo“, onomu heslu, jímž se člověku ohlašují strasti, boj a omrzlost, aby připomněly, co jeho bytí v podstatě jest...*“⁵¹ „Člověk, který by chtěl cítit veskrze jen historicky, podobal by se tomu, kdo by byl nucen nespát, nebo zvířeti, které by mělo žít jen ze stále opakovaného přežvykování.“⁵² – tím vysvětluje, že je možné žít bez minulosti jako žije zvíře, ale člověk... Život člověka se pohybuje mezi dvěma póly, historickým a nehistorickým. Nehistorickým je pro Nietzscheho síla umět zapomínat, historickým pohled na věčnost a souznačnost, na umění a náboženství, jak je chápal, je pro něj nutností zapomínat. Člověk musí být schopen odpoutat se od tlaku minulosti a rozvinout druhou přirozenost, plnou sebedůvěry, potom nalezne útěchu, když pochopí, že jeho vlastní přirozenost není jen produktem dějin. Právě ona historická výchova moderního člověka, kterou trpěl ve svém mládí, kdy vše musel historicky rozebírat, měla být ukončena. Člověk, aby pochopil a rozpoznal podmínky dějinných činů, se musí od dějin odpoutat, zjistit, že historické události se odehrávají jen v atmosféře

⁵⁰ viz. předchozí text - kapitola Cesta dílem

⁵¹ Nietzsche, F. W.: Nečasové úvahy I. Mladá fronta, Praha 1992, s.86

⁵² Nietzsche, F. W.: Nečasové úvahy I. Mladá fronta, Praha 1992, s.86

nehistorické a zastávat stanovisko nadhistorické. Započal tak myšlenku věčného návratu stejného. Rozlišování historických a nadhistorických lidí se objevuje v díle „Radostná věda“. Zde Nietzsche ukazuje, že lidé historičtí vidí v budoucnosti víru v lepší časy a objasnění smyslu jsoucna. Lidé nadhistoričtí nehledají smysl v budoucnosti – vidí svět v jeho celistvosti a skutečnost berou jako hotový, konečný fakt. Minulost a přítomnost je pro něj totožná. V dějinách pociťuje jen stálou stejnost a propadá nakonec přesycenosti a omrzelosti člověkem. Zde našel prvotní myšlenku věčného návratu stejného, kterou později rozvíjí v díle „Tak pravil Zarathustra“.

Právě ona Monumentální historie pro nás nalezena v druhé „Nečasové úvaze“, která chápe dějiny především jako řadu popudů pro současné tvůrce, velké muže dějin, posiluje dále jejich víru v jejich činy. Její hlavní metodou je jen hledání dějinného kontextu příčin a důsledků, protože ty ukazují, že *„nikdy nemůže vzejít znovu něco úplně stejného z hry v kostky, kterou hraje budoucnost a náhoda“*. *„Kolik různého musí být přehlédnuto, má-li být dosaženo onoho posilujícího působení, jak násilně musí být individualita minulého vtlačena do všeobecné formy a jak musí být na všech ostrých rozích a liniích olámána pro tuto shodu! V základě by se to, co bylo jednou možné, mohlo podruhé znovu objevit jako možné jen tehdy, kdyby pythagorejci měli pravdu ve své víře, že při stejné konstelaci nebeských těles se tím, že ukazuje, co velkého bylo možné v dějinách. Proto také nemůže být musí i na zemi opakovat totéž, a to až do jednotlivostí a maličností. Monumentální historie by tedy pravdivost ve smyslu objektivitě a kauzálního poznání potřebovala jen tehdy, kdyby „astronomové se stali znovu astrology“*.⁵³

⁵³ Nietzsche, F.W.: Nečasové úvahy I. Mladá fronta, Praha 1992, s.88

„Věčný návrat“ ve své pythagorejsky naivní podobě je tedy ještě plně zařazen do oblasti kauzality, pojmů, světa parmenidovského bytí⁵⁴, které není ve spojení s nastávajícím prazákladem světa, a rovnosti, stejnosti, kterou z historie potřebuje život ke svému dalšímu životu. Později se motiv věčného návratu stane významnou součástí Nietzscheovy filosofie. Nietzsche se dále v této úvaze o historii přihlásí k životu jako k nejvyšší instanci a nahradí cogito, ergo sum⁵⁵ větou vivo, ergo sum. Pojmový svět mu zaručuje jen prázdné bytí, nikoliv plný a zelený život.⁵⁶ Jakoby ze zdánlivě nepropojených témat od řeckých filosofů, počínaje přes kritiku doby a přemýšlení o dějinnosti člověka, se u Nietzscheho vykrytalizuje pohled na člověka a život, čas a myšlenku překonání časovosti – věčný návrat stejného. Myšlenka věčného návratu téhož objevuje nejprve pojetí času jako přítomnosti, ale také podobu času v postavě nadčlověka jako most mezi minulostí a budoucností. Vše, co se kdy stalo, se jistě stane ještě mnohokrát. Filosofie věčného návratu stejného je možná reakcí na křesťanský mýtus o vyvoleném proroku a na budoucí život věčný. Podle křesťanské víry i zdánlivě nevýznamné události získají ve věčnosti svůj význam. Ale Nietzscheova filosofie tvrdí, že žádná událost nikdy svůj význam mít

⁵⁴ Učení Parmenida v sobě nese základní myšlenku, že pravého vědění se dosahuje čistým rozumovým poznáním – tím ale může být jen bytí a nikoliv nejsoucnost. „*Jen jsoucnost jest, nejsoucnost není a nemůže být myšlena.*“ Jsoucnem se přitom rozumí to, co vyplňuje prostor, je tedy popírána možnost prázdného prostoru. Hypotéza pohybu vždy předpokládá nejsoucnost, aby se mohlo jsoucnost pohybovat na nějaké místo, musel by tam být nejprve prázdný prostor, tedy nic. Právě tak se to má s hypotézou vývoje, dění – neboť to, co se má „stát“, předtím ještě není „jsoucí“. Z toho plyne u Parmenida závěr, že nemůže existovat ani pohyb, ani dění, ale jen neproměnlivě trávající bytí. Protože jsoucnost vyplňuje všechno, není ani nějaké myšlení, které by stálo mimo bytí. Naopak myšlení a jsoucnost je totéž. Smysly, které předvádějí svět stále změny a vznikání a pohybu, klamou, jsou zdrojem všeho omylu. (srovnej s: Störing, 2000)

⁵⁵ cogito, ergo sum – myslím, tedy jsem – jediný poznatek, o němž Descartes zjistil, že musí být pravdivý, byl ten, že on sám „existuje“. Kdykoliv o tom člověk přemýšlí nebo se snaží podle D. zkoumání předpokládat, že by to mohlo být klamné, uvědomuje si, že již aby o tom přemýšlel nebo prováděl zkoumání, musí být. D. trval na tom, že jestliže přemýšlím, pak si mohu být naprosto jistý, že existuji. Jakmile se snažím představit si jakoukoliv podmínku, aby toto tvrzení mohlo být klamné, znovu jsem ujištěn, neexistuji. D. tím vyjadřuje, že prozkoumáním jedné pravdy můžeme objevit pravidlo nebo kriterium pro všechny pravdy.

⁵⁶ srovnej s: Hrbek, M. Smrt Boha v Nietzscheova filosofii, Academia, Praha 1997, s. 39 - 40

nebude, pouze se stane znovu bez žádného zvláštního významu. V osvícenství se filosofové domnívali, že jejich úkolem je ukazovat nejvyšší pravdu, která je spojena s naším poznáváním, a také zdůrazňovali nezbytnou roli rozumu. Chtěli rozumovým uvažováním vybudovat základ pojmového poznání skutečnosti. Podle Nietzscheho člověk nemá takové rozumové schopnosti, aby mohl poznávat a vysvětlovat nejvyšší pravdu nezávislou na vlastním životě člověka.

4.5 Filozof je lékařem kultury (aspekt filozofie jazyka)

Lidé by se měli stát umělci své vlastní existence a vytvořit si takový svět, který by vyhovoval potřebám bytí člověka. Úkolem filozofa nemá být vyvozování metafyzických pravd, ale musí být „lékařem kultury“. Filozof musí být svobodným duchem, který změní lidský postoj k životu a pomůže k rozvoji kultury. Nietzsche sám tvořil z popela křesťanské kultury nové hodnoty. Pojetí kultury má u Nietzscheho dva aspekty. Prvním chápe úlohu mýtu v kulturním životě. Osvícenství se snažilo zrušit mýtus i pověry jako iracionální přežitky. U Nietzscheho můžeme pozorovat jeho snahu o návrat mýtu do lidského života, jelikož se domníval, že je pro vývoj kultury důležitý. Zde přichází jeho mýtus o věčném návratu. V žádném ze svých děl tento mýtus přímo nevysvětluje, ale vždy z jeho filozofie číší síla, kterou mu přisuzuje. Mýtus však podle něj má schopnost vrátit západní společnosti ztracený vzor a strukturu lidského života.

Druhým aspektem je povaha a úloha jazyka. Lidský jazyk dle Nietzscheho nedeformuje skutečnost, nýbrž sám novou skutečností je. Jazyk tvoří nezávislý svět a tvoří společně se svými metaforami a

antropomorfismem⁵⁷ pravdu. Pravda se stává funkcí vnitřního působení jazyka, který člověk užívá. Objektivnost obsažená ve vlastním výkladu, je mnohdy méně důležitá, než ona krása možností, jež nabízí.

Nietzschův názor, že jazyk má svou vlastní pravdu, se stává základem pro nový mýtus západní kultury. Počátek tohoto mýtu můžeme pozorovat v díle „Tak pravil Zarathustra“. Zde Zarathustra, jako hlavní postava knihy, ohlašuje svět, který je postaven na smrti Boha. Nietzsche skrze svého Zarathustru neuvedl důvod pro své chápání světa, jen se snažil zpracovat výsledek své vize a domáhal se jejího přijetí. Lidé, kteří jeho vizi pochopí, mohou vstoupit do Zarathustrova pole chápání a řeči. Těm, kteří nepochopili, zůstává tato cesta navždy uzavřena. Pro novou kulturu nadčlověka je nejdůležitější jazyk, kterým mýtus o nadčlověku, věčný návrat stejného a veškeré hodnoty vyplouvají na povrch. Tímto jazyk vyloučil všechny ostatní systémy, které s jeho koncepcí nesouhlasí. Staré a nové nemůžeme dát do protikladu jako dobré a špatné, protože k přechodu dochází společně s rozumovou argumentací. Nová skutečnost počíná ve vůli k moci, novým jazykem a systémem výkladu pak existenci potvrdí a začne život v nové skutečnosti. Ideálně vznikne svět, který přijme jazyk nadčlověka a jeho mýtus o věčném návratu stejného, ve kterém pak můžeme žít.

Z antropologického hlediska chápeme člověka jako odvážného a schopného volit si svůj osud, život i morální hodnoty. To znamená, že si určujeme, v co budeme v životě věřit. Naší vůlí pomáháme tvořit smysluplný a fungující svět. Centrem Nietzscheovy filosofie je tedy člověk, prostřednictvím něhož pozorujeme okolní svět. Člověk je chápán ve své celistvosti, což určuje onen antropologický charakter Nietzscheovy filosofie.

⁵⁷ antropomorfismus – přenášení lidských vlastností na přírodu, zlidšťování, projevující se dosud například v představách o bozích, o schopnostech úsudku u zvířat apod.

V Nietzscheho filosofii hraje svou roli umístění člověka ve světě. Člověk je podle něj výlučný, protože si uvědomuje vlastní existenci. Jeho hlavním úkolem je uchopit vlastní život a hledat pravdu. Nietzsche sám se za takového hledače pravdy považoval. Nietzsche také souhlasí s Heraikleitem v tom, že náš život je neustále v pohybu. Dalším důležitým bodem tohoto aspektu filosofie života je pozitivní pojetí svobody. Člověk se totiž svobodně rozhoduje a tím pomáhá utvářet svět kolem sebe. Člověk je vlastně nucen volit po celý svůj život – svou práci, své názory, své touhy. Negativním momentem je náboženství, ve kterém by člověk neměl hledat pomoc a oporu. Vždy totiž volíme sami za sebe a v této volbě jsme osamoceni.

Již jsme uváděli, že neexistuje jednoznačný pohled na člověka a na svět, protože je nekonečně mnoho interpretací světa. Nietzsche chápe svět jako věčný návrat vůle k moci. Tato vůle k moci koexistuje pouze s jinými vůlemi k moci. Svět vůle k moci není stabilní, vše se v něm dá přeměňovat a nahlížet z jiného úhlu pohledu, což dokazuje Nietzscheovu pluralitu názorů (která je příznačná i pro postmodernu).

Lidské poznání je pouhým souborem iluzí a pravda je pouze funkcí jazyka. Zde dochází ke změně názoru na svět, jakožto na smysluplné místo, a také na hledání pravdy, jakožto na hlavní úkol člověka. Podle metafyzického aspektu chápání člověka neexistuje inteligentní svět a hledání pravdy je nesmyslné.

V tomto aspektu také vyjadřuje svůj názor na náboženství. Říká, že víra v jednoho boha ztratila svou moc a člověk nemusí mít strach z božího trestu. Člověk se má řídit jen svou vlastní vůlí, kterou tvoříme metafyzické pojmy pravdy, kterou je posilováno postavení národa či druhu člověka.

Součástí Nietzscheovy filosofie je propojenost člověka a historie, kterou se zabýváme v aspektu filosofie dějin. Člověk je součástí dějin a narozdíl od zvířete nemůže žít bez minulosti. Ale musí se od ní

odpoutat a zbavit se své závislosti na ní. Tak pochopí, že jeho život není pouze produktem dějin. Zde se tedy objevuje myšlenka věčného návratu stejného, kdy se všechny historické události opakují, a proto pozbývají svého významu.

Posledním je aspekt filosofie jazyka, v němž se Nietzsche zaměřuje na povahu a úkol jazyka. Lidský jazyk je novou skutečností, je to nezávislý svět, který tvoří pravdu. Přijetím jazyka, nadčlověka a mýtu o věčném návratu stejného vznikne ideální svět, v němž začne život v nové skutečnosti.

5. Pojetí nadčlověka ve filosofii Friedricha Nietzscheho

Ideál nadčlověka patří mezi nejcharakterističtější témata Nietzscheovy filosofie. Je to jeden z hlavních motivů, který se objevuje v nejznámější Nietzscheově knize „Tak pravil Zarathustra“. Nadčlověk je spojován s otázkou zralosti či naopak nezralosti člověka, a to především z pohledu dějin. Za rozhodující lidskou zkušenost je považováno uvědomění si, že bůh tradičního náboženství je mrtev. Pro nadčlověka je typická zralost a síla člověka, je protikladem k lidské nezralosti a slabosti. Za jednu z největších slabostí považuje Nietzsche touhu lidí neodlišovat se jeden od druhého. Podle něj si lidé musí tuto slabost uvědomit a začít jí opovrhovat, aby mohli plně rozvinout svou sílu. Myšlenkou nadčlověka se rozvíjí lidské dozrávání a dospívání. Pomocí ní poukazuje na nezbytnost radikální změny. S ideou nadčlověka Nietzsche spojuje i tezi o věčném návratu stejného, která je nejvyšším úkolem a náplní veškerého myšlení.

„Slovo „nadčlověk“ k označení typu nejvyšší zdařilosti, v protikladu k „modernímu“ člověku, k „dobrému“ člověku, ke křesťanům a jiným nihilistům – slovo, které se stává v ústech Zarathustry, ničitele morálky, slovem velmi přemýšlivým – bylo pochopeno skoro všude s naprostou nevinností ve smyslu oněch hodnot, jejichž opak byl projeven postavou Zarathustrovou: totiž jako „idealistický“ typ vyššího druhu člověka, polo„světec“, polo „genius“...“⁵⁸

5.1 Jiný ideál člověka

„Jak bychom se ještě mohli spokojiti s dnešním člověkem po takových výhledech a tak s zuřivým hladem ve vědění a svědomí? Dost na tom, ale je to nevyhnutelné, že přihlížíme k jeho nejdůstojnějším cílům a nadějím jen

⁵⁸ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 50

*s vážností špatně zachovanou a že snad už ani nepřihlížíme... Jiný ideál je před námi...*⁵⁹

V díle Fridricha Nietzscheho se tento pojem objevuje již v jeho ranném období. Použil toto slovo, již když mu bylo sedmnáct let. Je to slovo, které později ovládá celou jeho filosofii. Společně s „vůli k moci“ a „věčným návratem stejného“ patří k pilířům jeho pozdní filosofie.

Nietzschovo idea kvalitativního vývoje připravuje půdu pro doktrínu nadčlověka, která je tak často špatně chápána. Termín nadčlověk se objevil v díle řeckého satirika Luciana (asi 120 – 180 př. n. l.) jako hyperantropos a také v první části Goethova Fausta. Obvykle se chápe ve vývojovém slova smyslu – nevyhnutelný vývoj směrem k novým formám života. Nepovažuje nadčlověka za nevyhnutelnou formu, spíše za výjimečný úkol pro lidského ducha. Je jasné, že nadčlověk se možná nikdy neobjeví, ale Nietzsche trvá na tom, že jsme povinni o tento stav usilovat.⁶⁰ Nadčlověk, jakožto výsledek jistých možností lidské psychiky, není jen cílem budoucnosti, ale je i přítomností a také minulostí.

*„Jde sám; neb ho obklopují jeho postavy, které vidí pouze on. A potká-li sobě rovného, tak se jejich duše obejmou...”*⁶¹

5.2 Nadčlověk jako aktivní bojovník a učitel člověka

Nadčlověk se vyznačuje naprostou svobodou vůči tradičním hodnotám. Usiluje o sílu, vitalitu a moc. K nejvyšším novým hodnotám nadčlověka má patřit touha po poznávání, vynalézání a hlavně práce. Nadčlověk bude díky této práci vládnout rozumem a bude žít v souladu

⁵⁹ Nietzsche, F. W.: Ecce Homo. J. W. Hill, Olomouc 2001, s. 81

⁶⁰ Gane, L., Chanová, K.: Nietzsche. Portál, Praha 2001, s.78-79

⁶¹ Nietzsche F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 263

s lidskou přirozeností. Nadčlověk je vzácný a dostatečně silný k tomu, aby nesl trpké důsledky své svobody a svého směřování k drsnosti života. Není přejemnělý jedinec, nýbrž bojovník aktivní až do posledního dechu, bez ohledu na utrpení – své i jiných lidí. Jeho posledním úkolem je dostat myšlenku věčného návratu. Příchod nadčlověka bude zdokonalením světa, ale nebude koncem dějin. Zde vyznívá Nietzschovo učení o věčném návratu. Historie se děje v kruzích - to co se stalo, se celé stane znovu do nejmenšího detailu.

Nietzsche spojuje ve své filosofii smrt boha s životem nadčlověka, kdy vztah člověka a nadčlověka je naplněn určitou bezbožnou zbožností, nadčlověk rozbíjí nenáboženské hranice člověka. Smrt boha se není spjatá s koncepcí božství, ale vychází ze vztahu člověka a boha. Zarathustrovými ústy mluví Nietzsche o bytosti člověka. Nejprve hovoří o překonání člověka, později o překročení člověka a jeho zániku. Překročení a zánik mohou být chápány jako evoluční přeměna člověka ve smyslu protikladů opice a člověka, později ve významu člověk a nadčlověk. Tento protiklad můžeme pozorovat i na rozdílu mezi člověkem a nadčlověkem, ale jinde v jeho filosofii je nadčlověk budoucím smyslem bytí člověka. „*Chci lidi naučit smyslu jejich živobytí: a tím je Nadčlověk, blesk z temného mračna člověk*“⁶². Blesk vychází z člověka a z jeho temnoty, nedává jeho žití smysl ani ho nepřesahuje, ale ukazuje mu svým světlem směr jeho budoucí cesty. Alespoň i takto můžeme tento motiv chápat. Nadčlověk se stává učitelem člověka a ukazuje mu smysl jeho bytí. Nadčlověk přichází k lidem přítomnosti jako člověk z budoucnosti, ale přesto jako současník člověka. Současník času, který se poučil z přítomnosti a přichází zpět jako učitel budoucích. Nadčlověk jako smysl, jako základ, jako budoucí dává smysl a zakládá čas. Člověk svou budoucnost hledá,

⁶² Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 11

skrývá se mu, chybí mu. S časem je spojena trojí podoba nadčlověka – vzor pro člověka, také to, co člověk hledá a to, co člověku chybí. Nadčlověk je tedy současníkem, proto je schopen pochopit pluralitu času, která je zakořeněna ve věčném návratu stejného. Spojitost času a nadčlověka je dána také důležitým momentem – smrtí boha.

Nyní se budeme zabývat pojem nadčlověka z pohledu Zarathustry. Abychom porozuměli tomu, co míní Zarathustra nadčlověkem: „*Hlásám vám nadčlověka*“⁶³. Člověk je cosi, co má být překonáno. Pokračuje-li: „*Všechny bytosti dosud vytvořily něco nad sebe samy: a vy chcete být odlivem tohoto velkého přílivu a raději snad se vrátit k zvířeti, než abyste překonali člověka*“⁶⁴, mělo by být také jasné, co míní tvrzením: „*Člověk jest provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem... Co je velkého na člověku, jest, že je mostem, a nikoliv účelem*“; a větou „*Příšerné je lidské živobytí a stále ještě beze smyslu*...“⁶⁵. To vše jsou poetická vyjádření nám už známé myšlenky, že člověk leží výše než lidstvo a že úlohou lidstva je jej utvářet a kultivovat. Nadčlověk je určitým typem člověka a nikoliv – jak se lze občas ze Zarathustrových nadšených chvalozpěvů domnívat – formou života, předurčenou k překonání člověka. Nietzsche si zřejmě uvědomil, že byl právě v tomto bodě nesprávně pochopen. Nadčlověk není nástupcem člověka, ale spíše boha. Těsně před svou řečí o nadčlověku ohlašuje Zarathustra, že bůh je mrtev!, a o smrti boha se zmiňuje ještě i v průběhu téže řeči. „*Bůh byl však doposud smyslem... jsoucna. Nyní má tuto úlohu plnit nadčlověk. Kdysi při pohledu na vzdálená moře říkalo se bůh; teď jsem vás však naučil, aby jste říkali: nad-člověk. Bůh je domněnka; já však chci, aby vaše domnívání nesahalo dále než jen vaše tvůrčí vůle. Dovedli byste boha stvořiti?*“ *Tedy pomlčte o všech bozích! Zato byste*

⁶³ Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 9

⁶⁴ Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 9-10

⁶⁵ srovnej s: Nietzsche F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 17

však dovedli stvořiti nadčlověka.⁶⁶ Übermensch je vlastně jakýmsi ztělesněním všeho toho, co Nietzsche považuje u člověka za žádoucí.⁶⁷

Na jaře 1884 je naznačena v jeho pozůstalosti jiná perspektiva: „Rozhodnutí. Já chci mluvit, a ne už Zarathustra.”⁶⁸ Zde se autor od své postavy distancoval a chtěl vystoupit z jejího stínu.

5.3 Vědomí zdání poutníkově

Pohlédněme na Fridricha Nietzscheho jako na člověka, který k nám chce a stále promlouvá – i po své smrti: „Promluva „poutníka“: *Abychom jednou zahlédli svou evropskou morálnost z dálky, abychom ji porovnali s jinými, dřívějšími nebo budoucími morálnostmi, musíme učinit totéž, co činí poutník, když chce vědět, jak vysoké má město věže: město opustí*“.⁶⁹ Filosof podle Nietzscheho transformuje své bytí ve světě v pojmy a chce při tom „nechat v sobě zaznít všechny tóny světa“. Nepřináší nikomu řešení: vytváří svými obraty určitý styl vidění a hodnocení, zachycuje složitý akord jedinečné zkušenosti, který může ozřejmit povahu bytí ve světě i druhým. Učit se ze stylu myšlení znamená však snažit se dostat požadavku, jež Nietzsche staví před každého, kdo ho chce následovat: „*Staň se tím, kým jsi!*“ Právě tomu se máme učit od Nietzscheho, a v tom smyslu není Nietzsche myslitelem ani moderním, ani postmoderním, nýbrž stále budoucím... Nietzsche se nám stále ukazuje v jiných a jiných podobách, kde je jen na nás, jak se k němu postavíme.

V aforismu „Vědomí zdání“ najdeme poetické já autora: „*Jak podivuhodné a nově a zároveň jak straně a ironicky se cítím se svým poznáním tváří v tvář veškerému bytí! Sám pro sebe jsem odhalil, že ve mně nadále básní,*

⁶⁶ Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 17

⁶⁷ Hollingale R. J.: Nietzsche. Votobia, Olomouc 1998, s.122-123

⁶⁸ Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 365

nadále miluje, nadále nenávidí, nadále soudí staré lidstvo i zvířectvo, ba veškerá pradávna minulost všeho pociťujícího bytí – a náhle jsem se vprostřed snu probudil, ale jen k vědomí, že právě sním a že musím snít dál, nemám-li zahynout: jako musí snít náměsíčník, aby se nezřítíl dolů. Čím je mi teď „zdání“! Věřu nikoliv protikladem jakési substance, - co dokážu vypovědět o substanci, než právě predikáty jejího zdání! A není věru ani neživou maskou, kterou bychom nějakému neznámému X mohli nasadit a zase snadno sejmout! Zdání je pro mě to, co vskutku působí a žije, jde přitom ve výsměchu sobě samému tak daleko, že mi dává pocítit, že tu není nic víc než zdání a bludné světlo a tanec duchů, - a že mezi všemi těmito snícími já, „poznávající“, tančím svůj tanec, že i poznávající je prostředkem, jak pozemský tanec prodloužit, a patří tudíž k pořadatelům slavnosti bytí, a že ona vznešená důslednost a spojitost všech poznatků možná je a bude tím nejvyšším prostředkem, jak zachovat všeobecnost snění a všestranné dorozumění mezi všemi těmito snílky navzájem, a tím i trvání snu.“⁷⁰

„Mluvíš tedy sama k sobě, ó má duše, a proto se chceš raději usmívat než svěřit se svým utrpením,“ zpívá Zarathustra.⁷¹

„Smát se znamená mít potěšení ze škody, ale s dobrým svědomím.“⁷²

U Nietzscheho se tedy objevuje i další pojem, který nazývá zdání. Zdání nechápe jako protiklad, jako něco nadpozemského, spíše naopak je živoucí, neustále se opakující, vyskytující se všude kolem nás.

⁶⁹ Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Československý spisovatel, Praha 1992, s.253

⁷⁰ Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Československý spisovatel, Praha 1992, s.71

⁷¹ Nietzsche F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995, s. 232

⁷² Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Československý spisovatel, Praha 1992, s.146

6. Závěr

V životě Friedricha Nietzscheho můžeme pozorovat několik velmi pozoruhodných událostí, které významně ovlivnily jeho myšlení a celou filosofii. Mezi těmito životními situacemi můžeme spatřovat samotné narození Nietzscheho, brzké úmrtí otce na nemoc, která shodou okolností postihla jak pruského krále, tak i Nietzscheho, dětství prožil v okruhu samých žen. I proto se ve svém životě obracel k významným osobnostem mužského pohlaví, jako byl Schopenhauer, Wagner, Ritschl.

V Nietzscheho díle se odráží hlavní události jeho života, které ho formovaly a utvářely jeho zvláštní filosofii. Svě myšlenky shromáždil do svého velmi rozsáhlého díla, ke kterému můžeme zařadit i jeho podrobně vedenou korespondenci. I z tohoto důvodů lze jen velmi těžko odhadnout, kolik toho ve skutečnosti Nietzsche za svůj život napsal. První své dílo napsal již ve čtrnácti letech v roce 1858 a byla to autobiografie „Z mého života“. Posledním dílem bývá označována „Vůle k moci“, která již ale není autorizována Nietzschem, ale je kompilací jeho textů a tezí, které sestavila jeho sestra Elizabeth Försterová – Nietzschechová.

K jeho nejznámějším a nejdiskutovanějším dílům patří „Tak pravil Zarathustra“ (první dva díly 1883, díl třetí 1884, díl čtvrtý 1892). Dílo, které i Nietzsche řadí ke svým nejlepším, je často jediné, které jeho čtenáři vůbec znají. Ale znalost tohoto díla čtenářům nikdy nemůže ukázat pravou tvář jeho filosofie a odkrýt veškeré jeho myšlenky. Zarathustra patří k jeho temné filosofii a kvůli jeho složitosti se lidé často od Nietzscheho odvracejí a znají pouze název tohoto díla bez hlubšího porozumění.

Téma člověka prostupuje celým jeho dílem, stále se k nám vrací ve filosofických aspektech v jeho jednotlivých teoriích. Svým pojetím člověka se ale odlišuje například od filosofie existencialistů (např.

Kierkegaard, Sartra nebo Camuse). Z antropologického hlediska má pro Nietzscheho svět lidský charakter a jelikož člověk nemůže ze své existence vystoupit, musí být svět pozorován pouze skrze něj. Dále se zaměřujeme na Nietzscheho jako na filosofa života, za kterého se sám považoval. Člověk má být odvážným hledačem pravdy a této odvahy si na něm nejvíce cení. Zaobíráme se i dalšími aspekty v jeho filosofii, jako jsou metafyzický a z pohledu filosofie dějin a filosofie jazyka.

Dále se v diplomové práci zabýváme pojmem nadčlověk, který je pro Nietzscheho tak významný. Tento výraz použil již v raném věku, ale poprvé se vyskytl u řeckého dramatika Luciana. Nadčlověka nechápe jako nějakou direktivní sílu, které se máme podřídit, ale naopak jako směr, kterým se člověk má ubírat. Nadčlověk je přítel, který lidem ukazuje správnou cestu. Je to pro člověka jakýsi ideál. Nadčlověk je aktivním bojovníkem, jehož příchodem se celý svět zdokonalí. Neznamená to ovšem konec dějin, jak bychom si mohli myslet. I zde Nietzsche uplatňuje myšlenku o věčném návratu stejného.

Friedrich Nietzsche nás může a stále má čím překvapovat. V této diplomové práci jsme se snažili nastínit alespoň některé okamžiky jeho života a filosofie. Uvědomujeme si, že pojmut a vytvořit ucelený obraz nelze. Při vypracování této diplomové práce jsem ovšem sama pro sebe objevila sama Friedricha Wilhelma Nietzscheho - jiného než jsem ho dosud znala...

7. Seznam použité literatury

7.1 Biografie Fridricha Wilhelma Nietzscheho

Andreas-Salomé, L.: Friedrich Nietzsche ve svých dílech. TORST, Praha 1996. 202 s. ISBN 80-85639-75-0

Anzenbacher, A.: Úvod do filosofie. Portál, Praha 2004. 384 s. ISBN 80-7178-804-X

Anzenbacher, A.: Úvod do etiky. Academia, Praha 2001 196 s. ISBN 80-200-0917-5

Blecha, I.: Filosofie. Nakladatelství Olomouc, Olomouc 1998. 240 s. ISBN 80-7182-069-5

Frenzel, I.: Fridrich Nietzsche. Mladá Fronta, Praha 1995. 198 s. ISBN 80-204-0517-8

Gane L., Chanová K.: Nietzsche. Portál, Praha 2001. 178 s. ISBN 80-7178-455-9

Heftrich, U.: Nietzsche v Čechách. Hynek, Praha 1999. 91 s. ISBN 80-86202-30-5

Hollingale R. J.: Nietzsche. Votobia, Olomouc 1998. 264 s. ISBN 80-7178-372-2

Hrbek, M.: Smrt Boha v Nietzscheově filosofii. Academia, Praha 1997. 221 s. ISBN 80-200-0588-9

Kouba, P.: Nietzsche. Filosofická interpretace. OIKOYMENH, Praha 2006. 287 s. ISBN 80-7298-191-9

Kouba, P.: Smysl konečnosti. OIKOYMENH, Praha 2001. 223 s. ISBN 80-7298-040-8

Mokrejš, A.: Odvaha vidět Friedrich Nietzsche – myslitel a filosof. H & H, Praha 1993. 366 s. ISBN 80-85787-46-6

Němec, V.: Člověk a filosofie. Petit, Plzeň 2000. 92 s. ISBN 80-238-4960-3

Novotný, J.: Nietzsche a člověk: kořeny filosofické antropologie v myšlení Friedricha Nietzscheho. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha 2005. 229 s. ISBN 80-239-5355-9

Popkin, R. H., Stroll, A.: Filosofie pro každého. Ivo Železný, Praha 2005. 408 s. ISBN 80-237-3942-5

Sapík, M.: Novověká filosofie. Jihočeská universita v Českých Budějovicích 1999. 200 s. ISBN 80-7040-358-6

Sokol, J.: Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů. Vyšehrad, Praha 1998. 392 s. ISBN 80-7021-253-5

Störing, H. J.: Malé dějiny filosofie. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000. 632 s. ISBN 80-7192-500-2

Šindelář, J.: Co řeší filosofická antropologie. Svoboda, Praha 1966. 159 s.
ISBN 20-106-66

Yalon, I. D.: Když Nietzsche plakal. Portál, Praha 2000. 302 s. ISBN 80-7178-
372-2

Friedrich Nietzsche. In: <http://mat.fsv.cvut.cz/benes/FOTOGALERIE.htm>

Friedrich Nietzsche. In: <http://www.katolicka-dekadence.cz/nietzsche.htm>

7. 2 Prameny

Nietzsche, F. W.: Antikrist. Votobia, Olomouc 2001. 127 s. ISBN 80-7198-
481-7

Nietzsche, F. W.: Dionýské dithyramby a jiné básně. Aurora, Praha 1998. 163
s. ISBN 80-85974-45-2

Nietzsche, F. W.: Duševní aristokratismus. Votobia, Olomouc 1993. s. 125
ISBN 80-85619-87-3

Nietzsche, F. W.: Ecce homo. J. W.Hill, Olomouc 2001. 136 s. ISBN 80-
86427-13-7

Nietzsche, F. W.: Filosofie v tragickém období Řeků. Votobia, Olomouc 1994.
167 s. ISBN 80-85619-44-X

Nietzsche, F. W.: Genealogie morálky. Aurora, Praha 2002. 147 s. ISBN 80-
7299-048-9

Nietzsche, F. W.: Mimo dobro a zlo. Aurora, Praha 1996. 199 s. ISBN 80-85974-12-6

Nietzsche, F. W.: Nečasové úvahy I. Mladá fronta, Praha 1992. 168 s. ISBN 80-204-0289-6, 80-204-0286-1

Nietzsche, F. W.: Nečasové úvahy II. Mladá fronta, Praha 1992. 176 s. ISBN 80-204-0289-6, 80-204-0287-X

Nietzsche, F. W.: Nesmrtelné myšlenky. Aurora, Praha 1996. 165 s. ISBN 80-85974-80-0

Nietzsche, F. W.: O životě a umění. Votobia, Olomouc 1995. 103 s. ISBN 80-85885-54-9

Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Československý spisovatel, Praha 1992. 288 s. ISBN 80-202-0376-1

Nietzsche, F. W.: Radostná věda. Votobia, Olomouc 1996. 285 s. ISBN 80-7198-080-3

Nietzsche, F. W.: Ranní červánky : myšlenky o morálních předsudcích. Aurora, Praha 2004. 255 s. ISBN 80-7299-077-2

Nietzsche, F. W.: Soumrak model. Votobia, Olomouc 1995. 198 s. ISBN 80-85885-33-6

Nietzsche, F. W.: Tak pravil Zarathustra. Votobia, Olomouc 1995. 367 s. ISBN 80-85885-79-4

8. Přílohy

Příloha č. 1: Fotografie Friedricha Nietzscheho

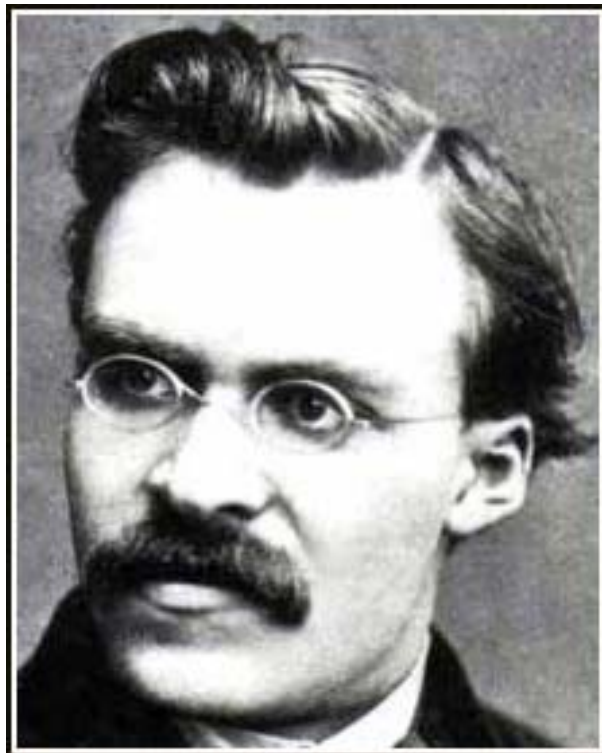
Příloha č. 2: Fotografie Friedricha Nietzscheho

Příloha č. 3: Fotografie Friedricha Nietzscheho

Příloha č. 4: Nietzsche na obraze E. Muncha

Příloha č. 5: Posmrtná maska Friedricha Nietzscheho

Příloha č. 1

73

Fridrich Nietzsche v roce 1867

⁷³ Frenzel, I.: Fridrich Nietzsche. Mladá Fronta, Praha 1995, s. 47

Příloha č. 2

74

Fridrich Nietzsche v roce 1882

Příloha č. 3

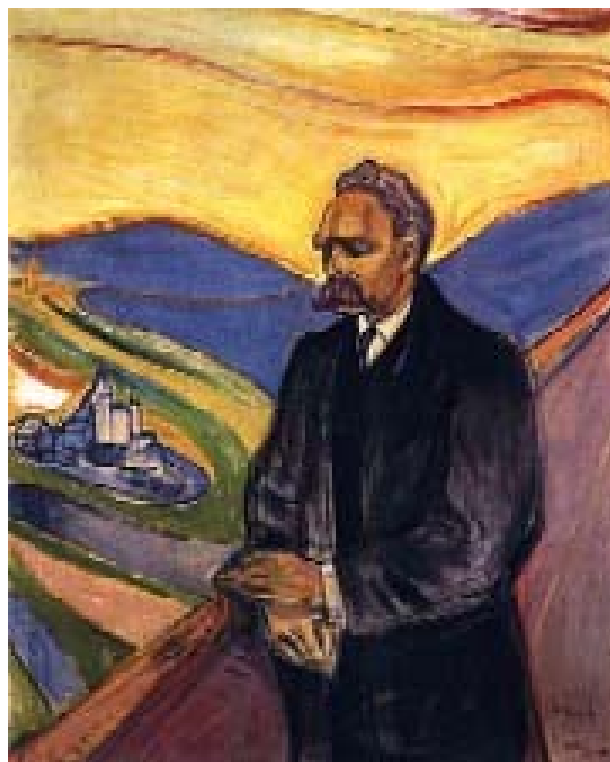

Fridrich Nietzsche v roce 1861

Příloha č. 4

⁷⁴ Frenzel, I.: Fridrich Nietzsche. Mladá Fronta, Praha 1995, s. 5

⁷⁵ Frenzel, I.: Fridrich Nietzsche. Mladá Fronta, Praha 1995, s.22

76

Příloha č. 5

⁷⁶ Friedrich Nietzsche. In: <http://www.katolicka-dekadence.cz/nietzsche.htm>

77

⁷⁷ Friedrich Nietzsche. In: <http://mat.fsv.cvut.cz/benes/FOTOGALERIE.htm>